

Jiří Munk

Jiří Munk

Praha

Česká republika

Rozhovor pořídila: Terezie Holmerová

Období vzniku rozhovoru: leden 2006

Poprvé jsem se setkala s panem Munkem a jeho okouzující paní na jejich přání v jedné pražské literární kavárně. Z organizačních věcí rychle sešlo a rozpovídali jsme se o všem možném, takže jsem měla možnost poznat jejich neuvěřitelný elán a rozhled v různých oblastech společenského a kulturního dění. Přestože byl pan Munk vždy vstřícný, ne vždy bylo jednoduché smluvit si schůzku, protože jednou se chystali na koncert, jindy na kurz angličtiny, počítačů nebo cvičení. Když už jsem však seděla v útulném malém bytě v pražských Vokovicích a poslouchala jeho slova, uvědomovala jsem si, jak je krásné, když si člověk na jeho místě může říci, a snad si to pan Munk říká, že sám sebe nezklamal. Pan Munk se nikdy nebál pojmenovat zlo a nikdy nezradil svoje přesvědčení, i když ho to třeba stálo pohodlí nebo materiální blahobyt. Dnes působí jako velice vyrovnaný člověk a myslím, že je to tím, že nikdy neztratil svou tvář.

[Rodina](#)

[Dětství](#)

[Za války](#)

[Po válce](#)

[Glosář](#)

Rodina

Bohužel jsem nepoznal své prarodiče ani z jedné strany. Co se týče našich úplně nejstarších předků, většina z nich pocházela a žila v Polabí. Přímá větev Munků pocházela z Přívor, což je malá vesnička u Všetat [Všetaty: malé město ve středních Čechách na severovýchod od Prahy – pozn. red.] Náš prapradědeček, Ignác Munk, byl chudým obchodníkem v Přívorech a jeho manželkou byla Terezie Lustigová, jejíž rodiče pocházeli z Jiren u Prahy [Jirny: malá obec na východním okraji Prahy – pozn. red.] Většina našich nejstarších příbuzných byli asi podomními obchodníky, pouze dědeček, Eduard Munk, měl podobně jako mnoho vesnických Židů nálevnu, protože měl povolení na prodej kořalky. A protože samotná nálevna by ho neuživila, měl také malé hospodářství. Dědeček si vzal Pavlínu Glasnerovou z Černuc, což je také malá vesnička v Polabí.

Rodina Náchodova, tedy příbuzní a předci maminky, pocházeli pravděpodobně už od prarodičů z Prahy. Předpokládám, že všichni žili ještě v ghettu, protože asi až do roku 1860 Židé nesměli bydlet v Praze nikde jinde než v ghettu. Tatínkem dědečka z maminčiny strany byl Simon Náchod, který měl v pražském ghettu, čp. 146, obchod s kuřivem. Jeho manželka, Franciska Neuern, bydlela před svatbou také v ghettu, v domě s čp. 105. O rodičích babičky z maminčiny strany víme pouze to, že babiččin tatínek se jmenoval Jakob Eisenschimmel a jeho manželka Aloisie. V jednom dokladu jsem našel, že dědeček z maminčiny strany, který se jmenoval Rudolf Náchod, žil také v Rychnově nad Kněžnou, [město v severovýchodních Čechách na úpatí Orlických hor – pozn. red.] kde působil jako

advokát. Bylo tam psáno Rudolf Náchod – advokát v Rychnově. Maminka a její sourozenci se ale narodili v Brandýse nad Labem [v současnosti město Brandýs nad Labem – Stará Boleslav ve středních Čechách na severovýchod od Prahy – pozn. red.] a od roku 1915 žila celá rodina v Praze jako jejich předci. Bydleli na Smíchově [městská část Praha 5] v ulici, která se tenkrát jmenovala Presslova, v čísle 15. Jejich byt se nacházel za kostelem svatého Václava v centru Smíchova. O manželce dědečka, Hermíně Eisenschimmelové, bohužel nevíme téměř nic.

Tatínek, Adolf Munk, se narodil v Přívorech. Měl dva sourozence, tetu Bedřišku a strýce Josefa. Tetička Bedřiška Munková si vzala za manžela pana Viléma Vohryzka a strýček Josef Munk si vzal sestru pana Vohryzka, Martu Vohryzkovou, z čehož vznikla docela zajímavá rodinná situace. Vohryzkovi měli dvě děti, Hanu a Helenu. Starší dcera Hana byla moc krásná. Dokonce se říkalo, že se jeden adjunkt ze statku, kde žila se svou rodinou, kvůli ní zastřelil. Munkovi měli pouze jednoho syna, který se jmenoval Jiří Munk, tak jako já. Strýček Josef Munk byl za 1. světové války legionářem v Rusku. Když byla po první světové válce pozemková reforma a rozprodávala se velká šlechtická panství, legionáři měli přednost a díky tomu strýček získal velkostatek u Teplic [Teplice: město na severozápadě Čech – pozn. red.] zvaný Doubravice. Statek byl v pohraničí neboli Sudetech [1](#), kde tehdy žilo převážně německy mluvící obyvatelstvo. Původně patřil pánům z Lotringen, což byli šlechtici cizího původu. Šlechtici byli nuceni svá panství rozprodat, samozřejmě jim to nevyvlastnili zadarmo. Statek v Doubravicích byl poměrně veliký, byl to vlastně takový malý zámek. Koupili ho obě rodiny – Vohryzkovi i Munkovi – na polovic a patřil jim tedy společně. V době, kdy statek získali, patřilo k němu asi sto padesát hektarů půdy a později pravděpodobně ještě část půdy přikoupili. Obzvlášť Vohryzkovi tehdy patřili k „lepším“ velkostatkářům, jezdili kočárem do Teplic a jejich dcery byly u tzv. selské jízdy. Selská jízda byla taková garda, jak by se dříve řeklo – českých vesnických kulaků. Dostat se k selské jízdě bylo velkou ctí. Účastnila se všech významných slavností a měla vlastní jezdecké koně. Na statku v Doubravicích byly zaměstnány desítky lidí. Byl tam také adjunkt, to byl zástupce velkostatkáře, který se učil jeho řemeslu. A dále deputátníci. Deputát byl vlastně podíl na úrodě a tito deputátníci dostávali plat částečně v naturáliích. Tetička Bedřiška velmi milovala rodinu, hlavně svého manžela. Po fyzické stránce to byla velice statná žena.

Strýček Pepa prý nebyl v manželství příliš spokojený. Jeho manželka byla velmi energická žena, taková, jak se říká, „do světa“, kdežto strýček byl spíše domácký typ, podobně jako i náš tatínek. V rodině se říkávalo, že jsou každý úplně jiný. Strýček Vilém rád chodil pěšky, anebo svůj statek objížděl na kole. Nosíval tříčtvrteční kalhoty a jako většina sedláků v té době lovecký klobouk. Měl nějaké problémy se štítnou žlázou a kvůli tomu měl takové zvláštní, vypoulené oči.

Všichni příbuzní, co známe, mluvili česky, pravděpodobně včetně našich dědečků a babiček, i když tehdy za Rakouska-Uherska museli samozřejmě umět i německy.

Když byly v osmatřicátém roce Sudety Němci zabrány [2](#), naše příbuzné odtamtud vyhnali, Vohryzkovi pak bydleli u nás v Brandýse a Munkovi někde v Praze. Domnívám se, že všichni naši příbuzní, kteří přišli ze Sudet do Prahy, byli potom jako jedni z prvních vybráni do transportů, které nešly do Terezína [3](#), ale rovnou do Lodže [4](#) nebo do Estonska. Mezi nimi byla Hana Vohryzková, provdaná za Hugo Steina. Oba zemřeli v Lodži a byli prohlášeni za mrtva už v roce 1942. Zbytek rodiny Vohryzkových, strýček Vilém, teta Bedřiška a jejich mladší dcera Helena, odjeli transportem nejdříve do Terezína a potom do Osvětimi, kde v roce 1944 zemřeli. Munkovi, tedy teta Marta, její manžel Josef a syn Jiří Munk odjeli transportem do Estonska, kde byli prohlášeni za mrtva v roce

1943. Z Prahy odjely nejdříve transporty s hodně bohatými a hodně chudými Židy. Židovská obec prý na příkaz Němců nahlásila jména hodně bohatých a hodně chudých Židů a ti pak museli odjet společně.

Bohužel jsme si s rodiči o našich předcích příliš nepovídali. Pouze maminka vzpomínala na svoje mládí v Brandýse. Je zajímavé, že se tam o ní a o její sestru Elsu starala nějaká teta. Ale je také možné, že to byla jenom vychovatelka. Maminka měla dva sourozence, Elsu a Quida. Občas vzpomínala na to, že byli velmi přísně držení. V Brandýse na zámku pobýval tehdy budoucí císař arcivévoda Karel [Arcivévoda Karel František Josef Ludvík Hubert Georg Maria, pozdější císař a král Karel I. (1887 – 1922): poslední rakousko – uherský císař 1916 – 1918 – pozn. red.] a ten měl svůj dragounský pluk [dragouni: od 16. století jezdecká pěchota, později druh většinou lehkého jezectva – pozn. red.]. Maminka říkala, že to byli krásní hoši, a že jim teta vůbec nedovolila se s nimi seznámit. Později bydleli Elsa s Quidem a s moji maminkou v Praze na Smíchově a starala se tam o ně jejich babička Aloisie Eisenschimmelová, protože maminka jim velice brzy zemřela. Babička bydlela na Žižkově [městská část Praha 3] a chodila k nim každý den pěšky na Smíchov. Byla prý velmi přísná. Zřejmě pouze ona ještě dodržovala židovské zvyky, protože sestra říká, že měla oddělené nádobí na maso a mléko. Strýček Quido jakoby se nějak nepovedl. Nevím jestli měl vůbec maturitu, pravděpodobně ne. Pořád měnil místa a nedokázal se v žádném udržet. Po válce pracoval jako pokladník v sociální demokracii. Nebyl ale vůbec nešikovný, dokázal všechno opravit. Vzal si Bedřišku Adámkovou. Nebyla to Židovka, takže byla asi jedinou křesťankou v našem rodokmenu. Paní Bedřiška celý život vzpomínala na to, že ji prý miloval spisovatel Jirásek [Jirásek Alois (1851 – 1930): český prozaik a dramatik – pozn. red.]. Měla od něho schované milostné dopisy. Seznámila se s ním pravděpodobně v ochotnickém divadle, kde se strýčkem hráli. Byla to prý velice krásná herečka. Byli bezdětní. Maminčina sestra, teta Elsa, byla učitelkou řečí. Měla krásný byt v Praze, kde soukromně vyučovala jazyky. Učila němčinu, francouzštinu a uměla také anglicky. Pamatuju si, že jsem byl jednou jako dítě u ní na návštěvě v pražském bytě a byl jsem úplně oslněn, protože přišla otevřít služebná v bílém čepečku - jako u nějakých boháčů, což my jsme nikdy nebyli. Tetička Elsa si nejdříve vzala nějakého pana Grunda, s tím se ale rozvedla. Byl to prý sňatkový podvodník. V dokladech jsme potom našli, kolikrát se oženil. Prý byl veliký fešák. Elsa se pak brzy provdala podruhé, tentokrát za pana Ederera. To byl takový hodný, malý, tlustý, plešatý pán, a navíc i bohatý, pracoval snad jako obchodní cestující.

Naše rodina nebyla příliš zbožná. Myslím, že už dědeček Eduard zbožný určitě nebyl, rozhodně jsme nedodržovali nějaké předpisy, jenom na velké svátky jsme chodili do synagogy a já jsem navštěvoval jako malý chlapec a potom i po válce hodiny židovského náboženství. Doma jsme velké svátky neslavili, drželi jsme Vánoce jako křesťané. Moje chůva, o které budu ještě mluvit, byla velice zbožná katolička. Díky ní jsem si zamiloval katolické bohoslužby, v Brandýse a ve Staré Boleslavi jsme spolu často chodili do katolických kostelů. Vzpomínám si na jednu příhodu. Ve Staré Boleslavi je slavný mariánský kostel a v třicátém osmém roce se tam konala velká církevní slavnost. V tomto kostele byla totiž zázračná soška Panny Marie, která se tehdy převážela do Prahy. V současnosti je chloubou kostela Panny Marie Vítězné na Malé Straně v Praze [městská část Praha 1]. Tenkrát do Boleslavi přijel tehdejší primas kardinál Kašpar, šel v čele průvodu, a kolem stály zástupy lidí. Moje chůva mě protlačila dopředu a kardinálovi Kašparovi řekla, aby mi požehnal. Kardinál mi požehnal a dal mi svatý obrázek se svým podpisem! Někdy mě napadá, že možná díky tomu jsem přežil Terezín...

Dětství

Narodil jsem se jako nejmladší dítě. Nejstarší byla moje sestra Helena, pak můj bratr Viktor a jako poslední jsem se narodil já. Byl jsem vlastně nechtěné dítě. Maminka mi kdysi říkala, že už nechtěla žádné dítě, ale tatínek jí přesvědčil. Slíbil jí, že až se narodím, dostanu hned chůvu, a maminka dostala po mém narození od tatínka darem brilantovou brož! Narodil jsem se v porodnici u Záhorského v Londýnské ulici v Praze, to bylo tehdy takové nóbl sanatorium, soukromá porodnice. A přestože jsem se narodil v nejluxusnějším sanatoriu, tak jsem hned dostal chřipku a málem jsem umřel. Dali mě do inkubátoru, takže jsem tím poznamenaný, alespoň podle psychoanalýzy.

Ještě v porodnici mě ihned svěřili chůvě a tato chůva se o mě potom pořád starala, vypiplala mě, a vlastně až do války se mi neustále věnovala. Říkali jsme jí Náníčka. Velmi mě milovala. Já jsem se už potom za to styděl, protože jsem byl velký. V naší rodině se nikdy city navenek moc neprojevovaly. U nás se nikdo nelíbal, neobjímal. Nepamatuju se, že bych dostal třeba od maminky pusu. Ale Náníčka byla úplně opak. Nikdo mě už v životě tak rád neměl. Ona neměla vlastní dítě a děti milovala. Celý život byla u různých dětí, ale sama nikdy dítě neměla. Milovala mě jako vlastní dítě. Také mě vykrmila. K snídani často sebrala ze všech hrníčků s mlékem škraloupy a ty mi pak propasírovala do mého hrnečku s kakaem. Víím, že se mi sourozenci smáli, protože jsem byl tlustý. Tenkrát se to považovalo za známku zdraví, a tak mě chůva všude pyšně ukazovala. Vlastně jsem příliš času s rodinou netrávil. Měl jsem pokoj, kde jsem s Náníčkou žil, a na všechny prázdniny i o Vánocích jsem jezdil do její rodiny v takové vesničce nedaleko Hradce Králové [Hradec Králové: větší město ve východních Čechách – pozn. red.], zatímco moje rodina trávila volné chvíle v Doubravicích, nebo v létě v Krkonoších [Krkonoše: nejvyšší české hory, na severní hranici Čech s Polskem – pozn. red.]

Moje chůva pocházela ze šestnácti dětí. Její maminka byla Němka, tatínek Čech, povoláním řídící učitel. Ona sama byla vzdělaná, měla diplom zdravotní sestry a nějakou dobu pracovala právě u Záhorského v sanatoriu, kde jsem se narodil. Byla to zbožná katolička. Přestože však byla katolička, dělala většinou chůvu dětem v židovských rodinách. S jednou velmi bohatou rodinou jezdila i do Itálie, takže uměla trochu italsky, a díky mamince také výborně německy. Kupodivu mě z té němčiny nic nenaučila. Tatínek asi nechtěl. V Brandýse nebyli žádní Židé, kteří by mluvili německy, tam se mezi Židy mluvilo výhradně česky. Tatínek také nechtěl, aby byla Náníčka pořád u mě, takže jí kupoval lístky do biografu, v sobotu, v neděli, říkal jí, že má volno, ať jde „za mužským“ nebo něco podobného, ale ona nechtěla, museli jí vždycky přímo vyhnat z domu. Platili jí asi dobře, protože za vydělané peníze si postavila v té vesničce u Hradce Králové, která se jmenovala Březhrad [nyní už je to součást Hradce Králové], domek. Tam jsem potom jezdil na prázdniny. Na pobyty v Březhradě mám moc hezké vzpomínky. Cítil jsem se v té veliké rodině opravdu dobře, všichni se mi věnovali, a hlavně bratři mé chůvy si se mnou pořád hráli. Tragédií je, že ve stáří před svou smrtí, když Náníčka bydlela v tomhle domku, rozpoutal se mezi jejími příbuznými spor o to, kdo po ní domek zdědí. Ona si musela, chudák, ještě všechno tohle zažít, než zemřela.

Své dětství jsem strávil v Brandýse nad Labem. Četl jsem, že Brandýs má dlouhou židovskou historii. První zmínky o židovské obci v Brandýse sahají až do šestnáctého století. Údajně bylo v Brandýse hodně Židů proto, že město bylo střediskem Jednoty bratrské [Jednota bratrská – Unitas Fratrum: je protestantskou (evangelickou) církví, která se zrodila z velkého náboženského probuzení v Čechách (husitství)]. Byla založena Bratrem Řehořem v Kunvaldu v severovýchodních Čechách v roce 1457 pozn. red.], která měla k Židům lepší poměr než katolíci. Do malých měst

nedaleko Prahy se Židé stěhovali také proto, že byli z Prahy mnohokrát vypovězeni, a usazovali se poblíž, aby se mohli případně vrátit. V Brandýse stále stojí synagoga, která je původem renesanční, ale byla mnohokrát přestavována. V této synagoze byla ještě v devatenáctém století židovská škola. Chodil do ní i Vojtěch Rakous [Rakous Vojtěch (1862 – 1935): vl. jm. Adalbert Östreicher, českožidovský spisovatel – pozn. red.], česko-židovský spisovatel, který se angažoval v asimilačním hnutí a psal o venkovských Židech z Polabí. Kromě synagogy je v Brandýse také velmi starý židovský hřbitov. Ještě v devatenáctém století žilo v Brandýse podle údajů 250 lidí, kteří se hlásili k židovskému náboženství. Poté, co byli židé zrovnoprávněni se všemi občany, myslím v roce 1860, se začali stěhovat do Prahy, takže v roce 1930 se už k židovskému náboženství hlásilo jen 60 lidí. Ovšem byli tam i lidé, kteří se nehlásili k židovskému náboženství, ale měli židovský původ, protože na základě protižidovských zákonů potom šlo do transportu přes 80 lidí. Židé v Brandýse byli za mého dětství již hodně sekularizovaní, nepamatuji se, že by tam byl někdo ortodoxní nebo konzervativní, že by někdo slavil šábés a podobně, nebyl tam ani rabín. Ale pokud se pamatuji, na velké svátky většina lidí chodila do synagogy a přijížděl rabín, pravděpodobně z Prahy. Pamatuji se, že na purim jsme chodili jako děti kolem synagogy se svíčkami a zpívali, to je takový židovský zvyk. Mě se ta synagoga moc líbila. Uvnitř byla klenba jako nebe, modrá se zlatými hvězdičkami. To je moje jediná vzpomínka na synagogu.

Židé v Brandýse byli z velké většiny obchodníci, kteří se ekonomicky vzmáhali za první republiky [5](#). Obchodovali především s textilem. Měli tam asi tři obchody s textilem, dále výrobu nápojů a dílnu na zpracování kůží. Tatínek byl výjimka, protože byl advokát, a pak zde byl ještě lékař, pan doktor Laufer. Největší továrna v Brandýse se jmenovala Melicharka a její spoluvlastník, pan Umráth, byl židovského původu. Historie Melicharky začala tím, že obyčejný kovář a zámečník z Brandýsa - pan Melichar, vynalezl koncem 19. století nějaké úžasné zlepšení secího stroje. Jeho nápad výrazně zlepšil práci, ale protože byl pan Melichar chudý, vyráběl ho pouze ručně. O jeho vynálezu se dozvěděl bohatý Žid z Prahy, pan Umráth, dal se s chudým kovářem dohromady a za dvacet let se jim podařilo vytvořit největší továrnu na zemědělské stroje v tehdejším Československu, která vyvážela do celé Evropy. Pan Umráth byl opravdu bohatý člověk, ale s ním jsme vůbec nepřišli do styku. Možná, že ani nežil v Brandýse. Byla tam sice vila továrníka, ale tam bydlel pravděpodobně jenom pan Melichar. Ale ostatní Židé v Brandýse patřili, myslím, ke střední vrstvě, nikdo z nich nebyl ani příliš bohatý, ani příliš chudý.

Organizovaná židovská obec zřejmě v Brandýse nebyla, náboženství tam dojížděl učit rabín z Prahy. Někaká miniaturní organizace ale v Brandýse musela být, protože pana rabína musel někdo platit, ale nevím, jaká to byla organizace, ani kdo byl jejím předsedou. Hodiny náboženství jsem měl jenom v době, kdy jsem chodil do první a druhé třídy, pak už jsem nemohl pokračovat. Chodil jsem na hodiny rád, protože mi pan rabín nosil bonbóny. Pamatuji se, že jsem na náboženství chodil sám. Buď nebyly v Brandýse židovské děti mého věku, anebo nechodily na náboženství. Moc si toho z hodin náboženství nepamatuji, vzpomínám si jen, že jsme četli Starý zákon.

Před válkou jsem byl ještě malý, takže jsem nepřemýšlel nad tím, jestli nás, Židy, vnímají lidé nějak jinak, hůř. Necítil jsem ani, že bychom se nějak lišili od ostatních, vnímal jsem pouze to, že jsme byli bohatší. Do třídy se mnou chodily úplně chudé, často bosé děti, kterým jsem občas dával svačinu. Ani od dětí jsem necítil nějaké známky antisemitismu, to začalo vlastně až později, když přišli Němci. Tatínek měl v Brandýse velice dobrou pověst, protože jako advokát pomáhal chudým. Dodnes na něj pamětníci vzpomínají.

Tatínek, Adolf Munk, pocházel, jak už jsem řekl, z Přívor. Narodil se roku 1887. Tenkrát nebylo zvykem, že by děti z chudších židovských rodin chodily na gymnázium a vysokou školu, ale tatínkovi se to podařilo. Myslím, že jeho sourozenci neměli ani maturitu. Tatínek se však neučil příliš dobře. Prý už na gymnáziu měl potíže a tak ho poslali k nějakému strýčkovi Kohnovi, který dělal rabína v Rychnově nad Kněžnou, aby dohlížel na jeho studium. Tatínek u něho pravděpodobně i bydlel. Jednou se mi stalo, že spolužačka na architektuře, když viděla moje jméno, zeptala se, jestli můj tatínek nestudoval v Rychnově. Říkala, že její tatínek, který bohužel už zemřel, vzpomínal často na velkého kamaráda, společenského a skvělého člověka, nějakého Munka. Myslím, že tatínek byl v Rychnově také na praxi u nějakého tamního advokáta, ale o tom nemáme žádné určité zprávy. Právnickou fakultu potom studoval v Praze. Na filozofii dokonce chodil k profesorovi Masarykovi [6](#). Mám někde schovaný jeho index s krásným Masarykovým podpisem. Ani na právech neměl ovšem tatínek nejlepší známky.

Maminka, Olga Náchodová, se narodila v roce 1897, byla o deset let mladší než tatínek. Pocházela z Brandýsa nad Labem, ale v mládí žila v Praze na Smíchově. Jak už jsem se zmínil, měla dva sourozence. Maminka jim zemřela velmi brzy, proto se o ně starala přísná babička. Měli tedy byt v Praze a k tomu ještě koupili v Brandýse od nějakého vzdáleného příbuzného náš pozdější dům. Shodou okolností tatínek maminky byl také advokát a protože náš tatínek zřejmě potřeboval praxi, nastoupil u svého tchána. Ten pak pravděpodobně předal praxi tatínkovi. To znamená, že tatínek dostal k mamince věnem ještě praxi a dům. Maminka prý byla v mládí velmi hezká. Svatba se konala 27. září 1923. Mamince bylo dvacet šest let a tatínkovi už třicet šest, takže před tím musel mít už řadu praxí. Prý dělal praxi i někde v Duchcově [Duchcov: město na severozápadě Čech – pozn. red.] Tenkrát běžně dělali vystudovaní právníci advokátům koncipienty i několik let, než nastoupili vlastní praxi.

Myslím si, že se maminka s tatínkem k sobě příliš nehodili. Maminka nikdy nebyla se svým životem příliš spokojená. Nelíbil se jí maloměstský život a pořád toužila z Brandýsa uniknout. Občas tatínkovi ujela taxíkem do Prahy. Chodila tam prý moc ráda do kaváren.

Tatínek byl úplně opak. Toužil po klidu, asi jako já. Zdědil jsem povahu spíše po tatínkovi než po mamince. Tatínek měl sice špatné nohy, ale přesto rád chodil na procházky. Vždycky vzal psa, který se jmenoval Rek, a šel po silnici přes pole směrem na vesnici Zápy. Občas mě bral s sebou, anebo chodil s naším rodinným lékařem, doktorem Lauferem. Tehdy ještě nejezdily auta, a tak šli po silnici a probírali mezinárodní situaci. Nevím přesně, jaké byly tatínkovy politické názory, ale někdo mi říkal, že byl sociální demokrat. Doktor Laufer byl tatínkův nejbližší přítel, s ním se stýkal úplně nejvíce. Doktor měl velice slavného bratra, který byl před válkou tak známý sportovní reportér [Laufer Josef (1891 – 1966): zakladatel české sportovní žurnalistiky a rozhlasové sportovní reportáže – pozn. red.], že ho Němci celou válku nechali na pokoji. Byl sice rovněž ze smíšeného manželství, ale hlavně mu pomohlo jeho před válkou tak slavné jméno. Komentoval v rádiu všechna důležitá fotbalová utkání. Jeho bratr, tatínkův nejbližší přítel a náš rodinný lékař, šel ale s celou rodinou do Osvětimi.

Kromě procházek tatínek rád truhlářil a také maloval. Měl v prádelně kompletně zařízenou truhlářskou dílnu. Ve volných chvílích vyráběl všechno možné, malé kusy nábytku, židličky, stoličky. Zřejmě ho to velmi bavilo. Všichni příbuzní a známí z toho měli legraci, protože on je obdarovával těmi svými výrobky. Tatínek také maloval. Zavřel se na půdu, kde měl malířské štafle a okénkem výhled do polabské krajiny. Maloval tam většinou žánrové obrázky. Když jsem byl dítě,

kreslil mi vojáky a koně. Uměl moc krásně kreslit i malovat. I my jsme po něm zdědili základní výtvarný talent a můj bratr se tomu později i více věnoval. Sestra celý život toužila být módní návrhářkou a dokonce i maminka hezky kreslila, ale nijak zvlášť jsme toho nevyužili.

Můj bratr byl mnohem větší rošťák než já. Myslím také, že byl takový činorodější, zatímco já jsem nebyl příliš aktivní. Špatně se učil, asi ho to nebavilo. Možná proto také tatínek určil mě, že převezmu po něm jednu jeho advokátní praxi. Neřekl bych, že jsme si s bratrem byli fyzicky podobní, on byl o pět centimetrů větší a hubenější než já. Ale zřejmě jsme si podobní byli, protože si nás lidé později pletli. Příliš jsme si spolu nehráli, přeci jen byl mezi námi věkový rozdíl. Hráli jsme si spolu více až za války, když jsme byli zavření v domě a nesměli jsme ven [7](#).

Jednou se mi to hraní nevyplatilo. Honili jsme se kolem kulatého stolu v jídelně a bratr mě nějak rozvzteklil, což se příliš často nestávalo, protože jsem normálně klidný člověk. Upadl jsem a vykloubil jsem si ruku. To bylo tehdy dost špatné, protože se s tím muselo do nemocnice. Nejblíže byla dětská nemocnice v Praze na Karlově [městská část Praha 2], která tam snad dosud je. Pamatuji si tu hroznou cestu s vykloubenou rukou taxíkem do Prahy, šíleně to bolelo. Jel se mnou doktor Laufer, který to tam zařídil. Pořád mám někde v sobě ten hrozný zážitek, když mi dávali narkózu. To vám tenkrát dali na obličej masku a do té nalili chloroform. Já řval: „Doktore Laufříčku, pomoz mi!“ Potom už to bylo dobré, ale ta hrozná cesta ve mně zůstala a z narkózy mám doteď v sobě úzkost.

Pamatuji si před válkou několik významnějších událostí, které jsem osobně zažil. Jednak to byla návštěva rumunského krále Karola [Karel I. Rumunský: král rumunský (1881 – 1914) – pozn. red.]. Přímo kolem našeho domu projížděla delegace, na hlavách měli krásné helmy s peřím. Dále se pamatuji na poslední sokolský slet [8](#) před válkou, ten byl myslím v sedmatřicátém nebo osmatřicátém roce. U nás v Brandýse byli jako cizí delegace Jugoslávci, hlavně Chorvati a Srbové. Pak šli na slet průvodem do Prahy. Pamatuju se, že se Jugoslávci všem děvčatům velmi líbili.

Moje sestra byla moc hezká. Měla pověst, že je jednou z nejhezčích holek v Brandýse. Kluci se za ní hodně otáčeli. Pamatuju se, že tehdy před válkou chodili mladí lidé na rande do Staré Boleslavi, tam byla cukrárna U Horáčků. Jednou, nevím při jaké příležitosti, jsem tam sestru uviděl s nějakým klukem a on mi koupil zmrzlinu, abych to neřekl doma. Myslím, že sestra nevyužila svých předností. Maminka jí asi vytvořila trošku komplex, protože jí říkala: „Nemysli si, že budeš nějaká krasavice“ A ona, přestože byla hezká, byla nešťastná z toho, že měla pihy.

Náš dům stál na hlavní třídě, která se tehdy jmenovala, tuším, Masarykova. Byl to zvláštní dům asi tak z poloviny devatenáctého století, který byl z ulice jednopatrový a vzadu do zahrady přízemní. Byl orientovaný severojižně, takže jeho přední část byla vždy velmi studená. V přízemí byly tatínkovy kanceláře a v prvním patře byt, který měl asi pět pokojů a kuchyň. Vlastně to nebyl na tehdejší dobu příliš moderní dům. Já jsem bydlel nahoře v pokoji s chůvou. Měli jsme okna přímo do zahrady. Moje nejranější vzpomínka z dětství se váže k tomu, jak mě probouzel náš pes. V létě, když jsme měli otevřená okna, vždycky ráno skočil do domu a olízal mi celou hlavu a takhle mě probouzel. Od té doby mám rád psy. Ten náš byl německý ovčák, kterého nám darovali příbuzní z Doubravic. Byl v podstatě stejně starý jako já, takže jsme vyrůstali spolu. Stále mě hlídal a když mě kluci při hrách honili, bránil mě. Pamatuju si, že u domu byla směrem do dvora také veranda obrostlá fialovým klematisem, kde se dalo v létě jíst, a sklep vestavěný do svahu. Maminka občas poslala bratra nebo sestru do sklepa pro uhlí, a oni se tam báli chodit. Naproti našemu domu, v

místě dnešního sídliště byla veliká, krásná zahrada se staletými stromy, které později vykáceli kvůli stavbě sídliště.

V prvním patře se nacházela jídelna s velkým kulatým stolem, kolem kterého jsme všichni sedávali a společně snídali, obědvali a večeřeli. Muselo se sníst všechno, co člověk dostal na talíř. Tatínek byl z chudé rodiny, takže dbal na to, abychom nebyli rozmazlení. Často docházelo ke scénám, bratr třeba nesnášel karfiólovou polévku, zvedal se mu žaludek, a přesto ji musel sníst. Neexistovalo si nějak vybírat. Když si člověk vzal nějaký kousek masa, tak k tomu dostal minimálně třikrát více přílohy a musel to všechno sníst. Později za války jsme teprve ocenili tuto výchovu, protože jsme nebyli ani trochu rozmazlení.

Kromě mojí vychovatelky v domě pracovaly ještě dvě paní. Kuchařka, paní Kloučková, byla velmi silná paní z chudé rodiny. Byla tam ještě nějaká mladší paní, pravděpodobně uklízečka. Tatínek měl ještě asi tři zaměstnance ve své advokátní kanceláři. Všichni tatínkovi zaměstnanci vzpomínají, jak se o ně dobře staral. Byli u nás víceméně za členy rodiny.

Před tím, než jsem šel do školy, nepřišel jsem moc do styku s jinými dětmi. Teprve nyní si uvědomuji, že jsme denně chodili s Náničkou na procházky, ale s ostatními dětmi jsem se moc nestýkal. Obešli jsme všechny obchody, a protože se Nánička znala se všemi prodavačkami, zjistili jsme, co je nového, všechny možné drby. Pak jsme chodili do takzvané Panské zahrady na zámek. Nyní je zničená, ale za mého mládí to byla krásná zahrada s renesančními balustrádami. Tam jsem si hrál. Nánička někde seděla na lavičce a já jsem kolem běhal a sám si hrál. Nánička si potom zřejmě začala uvědomovat, že je někde problém, protože mi říkala: „Jiříčku, jdi se prát!“ nebo „Jiříčku, vylez na strom!“ a já jsem říkal: „Ále...“, nechtěl jsem, asi už to bylo v mé povaze, že jsem nijak po ostatních dětech netoužil.

Do žádné mateřské školy jsem tedy nechodil, protože jsem byl s Náničkou. Pak jsem šel rovnou do obecné školy. Byla to pouze chlapecká škola, jelikož tehdy byly školy rozdělené na chlapecké a dívčí. Bylo nás ve třídě velmi mnoho, asi dvacet pět dětí, možná i víc. Přestože jsem nebyl na děti zvyklý, nepamatuju se, že by to pro mne představovalo nějaký problém. Ostatní děti mi neublížovaly. Víím, že se párkrát některé děti chtěly prát, ale stačilo, že jsem řekl: „Já mám o čtyři roky staršího bratra a ten je velikej!“ a od té doby jsem měl pokoj. Bratr velmi rychle vyrostl, na svůj věk byl mimořádně velký. Tatínek byl také vysoké postavy, měřil asi 183 cm. Víím, že předváleční Židé byli většinou malých postav, a tak když se někde sešli Židé, tatínek byl o půl hlavy větší než oni. Maminka byla naopak zase malá a drobná.

Zážitky ze školy nebyly nijak špatné. Měli jsme hodného pana učitele Karhana, který si v první třídě zavolal tatínka a řekl mu, že mám absolutní sluch a že bych měl dělat hudbu. Bohužel, a toho ve svém životě asi nejvíce lituji, jsem už nikdy neměl příležitost se hudbě věnovat. Myslím si, že bych byl daleko šťastnější. Ve druhé třídě nás pak učil nějaký učitel a učitelka, ale ty si vůbec nepamatuji, pouze jsem je nedávno viděl na školní fotce. Největší dojem na mě udělala taková speciální vůně té školy, kterou nedovedu popsat. Je to vůně, z které se mi trochu svírá žaludek, ale na druhé straně to není úplně nepříjemné. Byla to nějaká směs křídý, houby, tabule a těch dětí, které se bály, to bylo také cítit.

Ze začátku jsem ve škole neměl žádné bližší kamarády. Po škole jsem šel rovnou domů a zase se mi věnovala chuťva. Asi o mě měla strach a proto chtěla být pořád se mnou. Ale mě to nevadilo. Pak mi opatřili kamaráda z druhé třídy, který se jmenoval Homoláč. Jeho rodina se přistěhovala

odněkud z Moravy. Jeho tatínek začal pracovat v Brandýse v nové filiálce Bati [9](#), která tam mimochodem stále stojí, je to moderní, funkcionalistický dům při cestě dolů k mostu. Když se přistěhovali, tak ten malý Homoláč neměl v Brandýse také žádné kamarády a můj tatínek mi ho nějak dohodil, protože si asi uvědomoval, že není dobré, abych neměl žádné kamarády. S tímhle Homoláčem jsem se potom kamarádil. Nejčastěji jsme si hráli u nás na zahradě. Rodiče mě totiž nepouštěli samotného nikam mimo dům a tak on vždycky přišel k nám. Měli jsme na zahradě pingpongový stůl, takže jsme často hrávali pingpong. Dokonce ještě v době, kdy mě vyhodili ze školy, rodiče mu nějaký čas dovolovali, aby k nám chodil, což bylo v té době už pomalu nebezpečné.

V mé třídě nebyly žádné židovské děti. Do školy chodil pouze Honza Lustig, to byl nějaký náš vzdálený příbuzný. Byl o rok mladší, chodil do první třídy. S tím jsem se moc nebavil. Občas k nám sice přišli Lustigovi na návštěvu, ale to bylo vše. V Brandýse byly dvě rodiny Lustigů. Jedni měli obchod s textilem a druzí měli výrobu nápojů.

V první a druhé třídě mi šlo asi všechno, jenom s krasopisem jsem měl trochu potíže. Ale dostával jsem samé jedničky. Víím, že ve třídě byl obrovský rozdíl mezi dětmi z „lepších“ rodin a z rodin chudých. Ve mně se vypěstoval už tenkrát takový sociální cit, protože děti z chudých rodin musely pracovat, byly nužně oblečené, neměly svačiny a tak dále. Už v první třídě byl jasně viditelný třídní rozdíl.

Ze začátku pro mě chodila před školu Nánička, později jsem se styděl, takže už jsem chodil sám. Je zajímavé, že než jsem začal chodit do školy, byl jsem vyloženě obézní dítě, ale jakmile jsem začal chodit do školy, zhubnul jsem a v té podobě jsem už zůstal. To se samozřejmě netýká doby po návratu z Terezína, tehdy jsem byl ještě mnohem hubenější, ale jinak jsem zůstal v podstatě stejný, pouze jsem trochu vyrostl.

Z obecné školy mám vlastně jenom dvě třídy, první a druhou. Z druhé třídy do třetí už jsem nesměl. Naštěstí mě vzali do první třídy předčasně, bylo to v roce 1938, když mi ještě nebylo šest let. Jsem totiž rozený v listopadu, takže bych teoreticky měl jít až napřesrok. Jinak bych neměl ani dvě třídy. V dalším ročníku, 1939/1940 už jsem končil, protože pak už židovské děti do školy nesměly. Na třetí třídu mi pak ještě najali paní učitelku, která chodila k nám domů a učila mě, ale pak už se bála. Po válce jsem šel rovnou do třetí měšťanky [10](#). Neuměl jsem pořádně číst a psát, čtyři třídy mi chyběly. Neuměl jsem gramatiku, matematiku, takové ty základy. Ještě na vysoké škole jsem neuměl zlomky a musel jsem to dohánět. Takže školy jsem si v dětství moc neužil..

Po příchodu Němců do Brandýsa bylo nutné, aby někdo zodpovídal za židovskou obec ve městě a okolí. Samozřejmě, že to nikdo nechtěl dělat. Nakonec se toho ujal tatínek, takže byl pak za války předsedou židovské obce. Mělo to za následek, že k nám často chodilo gestapo. Pamatuju si, že jednou stál tatínek v pozoru a ti gestapáci mu nadávali a fackovali ho. A to přesto, že byl mnohem vyšší než oni. Jednou se náš Rek pokoušel kousnout gestapáka do holínky. On vytáhl pistoli a chtěl ho zastřelit, ale pak řekl, že takového hezkého psa nemůže zastřelit. Tatínek vedl v obci administrativu a registraci, Židé se totiž nejdříve museli registrovat. Gestapo to přísně kontrolovalo. Bylo to něco podobného jako s pražskou židovskou obcí, která pod kontrolou gestapa musela organizovat transporty.

Za války

Po příchodu Němců hned druhý den přišlo z advokátní komory, že tatínek nesmí vykonávat praxi. Byla to sice česká advokátní komora, ale její členové prostě chtěli využít situace a zlikvidovat židovskou konkurenci, jak lékaře, tak advokáty. Ani si nedokážu představit, jak to muselo být pro tatínka hrozné. Postupně a pozvolna potom začaly platit protizidovské zákony a opatření. Jako dítě jsem to samozřejmě tolik nevnímal. Pamatuju se však, že jsme nesměli opustit Brandýs. Pak už nám zakázali i chodit do parku a dokonce vycházet na ulici mimo určené hodiny. Museli jsme odevzdávat všechny možné věci – klenoty, radia, fotoaparáty, sportovní potřeby, hračky, kola, stříbro, umělecké předměty atd., zablokovali nám všechny peníze v bankách. Samozřejmě nejhorší bylo, že jsme museli odevzdat zvířata. Měli jsme kočku, psa a dokonce i ochočenou kavku, kterou naštěstí nakonec někdo zastřelil. Jako dítěti mě ani tolik nevadilo, že jsem nesměl chodit do školy, bylo mi tehdy teprve osm let a bral jsem to z takového toho dětského pohledu. Ale pamatuju se, že největší scény nastaly, když musela odejít Nanička. Ona si mě chtěla vzít s sebou a nabízela tatínkovi, že mě během války ukryje, že mě bude vydávat za své nemanželské dítě, že jí celá rodina pomůže, aby na to nikdo nepřišel. Tatínek to odmítl s tím, že rodina musí být za každých okolností spolu. Nikdo v té době netušil, co nás čeká. Někde jsem se dočetl, že doktor Laufer uvažoval o emigraci, ale nakonec také zůstal doma. Pouze v té velké židovské továrně Melichar pracovali na vysokých postech Židé, kteří všichni včas emigrovali.

Emigrovat v té době už nebylo jednoduché. Žádná země už Židy nepřijímala, nikdo jim nechtěl dát víza k pobytu. Teprve nyní vychází najevo, že Američané Židy nepřijímali, i když věděli o tom, že byli v nebezpečí. Uzavřeli Ameriku, uzavřeli Kanadu. Američtí Židé se přistěhovalectví evropských Židů bránili, protože měli strach, že by je museli živit. Pouze v některých afrických zemích měli zájem o židovské zemědělce. Třeba Rhodesie [Rhodésie: vnitrozemský stát jižní Afriky. Od roku 1964 Zambie. V Zambii je zemědělství extenzivní, velmi zaostalé a z velké části jen samozásobitelské – pozn. red.], tehdy ještě anglická kolonie, přijímala Židy z Evropy, pokud se živili zemědělstvím. Podobně snad v omezené míře přijímala zemědělce i Kanada, Austrálie a Nový Zéland. Také tatínek se strýcem Vohryzkem uvažovali o emigraci, strýc byl přeci výborný zemědělský odborník, ale asi už bylo pozdě a nikdo tehdy nevěděl, co nás čeká.

Nedostávali jsme normální přiděly potravin jako ostatní lidé. Neměli jsme mléko, vajíčka, maso, postupně nám seškrtali všechny potravinové lístky, takže jsme prakticky žádné nedostávali. Chodil k nám takový vyděrač, který měl kufřík a v tom falešné bonbóny, nevím z čeho se vyráběly. Tenkrát za války totiž pravé bonbóny nebyly. Vždycky otevřel kufřík, kde měl ty bonbóny v krabicích, a prodal nám je za vysokou cenu. Tatínek potom říkal, že mu ten pán i vyhrožoval, že když si bonbóny nekoupí, tak nás udá. Navíc se za války nesmělo moc topit, takže nám byla pořád zima. Museli jsme mít v bytě maximálně 18 stupňů, za překročení této hranice byl koncentrák. Měli jsme americká kamna a tatínek pořád kontroloval, jestli teplota nepřesahuje osmnáct stupňů. Obzvláště v jednačtyřicátém nebo dvačtyřicátém roce byly strašné zimy. Měli jsme před zahradou dvorek, který jsme si polili vodou, a tam jsme potom s bratrem chodili bruslit. Měli jsme brusle na kličku, které jsme potom museli odevzdat stejně tak jako lyže a ostatní sportovní potřeby. Náš pes Rek měl zakázáno chodit do domu. Tehdy, když byly dvacetistupňové mrazy, chtěli jsme ho vzít dovnitř, aby nám venku v boudě nezmrznul. On se ale bránil! Měl zafixované, že do domu nesmí. Nakonec jsme ho museli odnést násilím. Když ale skákal ke mně oknem, aby mě olízal, tak to vůbec nebral, jako že je v domě. To zase vyskočil oknem ven.

Nejhůř z nás dětí musela nést válku sestra, protože byla ve věku, kdy by člověk měl mít z toho dívčího světa nejvíce, tehdy jí bylo šestnáct let. Pro ní to muselo být opravdu hrozné. Na druhou stranu za ní velmi dlouho chodili kamarádi. Chodil k nám i syn Lauferů, říkali mu Osi [Oskar]. Setkávali se u nás ještě s nějakými mladými lidmi nežidovského původu, hráli společně pingpong, volejbal, měli gramofon a snad i tancovali... Jen z jednoho z nich se potom stal kolaborant. Tihle kamarádi pocházeli všichni z rodin, které byly oproti nám hůře situované. Dlouho se nebáli nás navštěvovat.

Tatínek vydělával poměrně dost i přes to, že byl v podstatě advokátem chudých. Lidé si ho vážili a říkali: "Ten pan doktor Munk, to je tak hodný člověk, to snad ani není Žid!" Když mu někdo nezaplátil, tatínek ho nehonil a jeho sekretářka často musela zakročit místo něj. Našel jsem jeho předválečné daňové přiznání a vím, že průměrně vydělal asi tři sta padesát tisíc ročně. Nebyla to samozřejmě nijak závratná výše, ale bylo to hodně na dobu předválečnou, i na právníky obecně. Tatínek však své peníze nikdy neinvestoval, dával je do pojistek. To všechno potom propadlo. Tatínek měl peníze v bance. Nekoupil si auto, neměli jsme žádnou jinou nemovitost. Oproti tomu třeba doktor Laufer, který bydlel na rohu náměstí, postupně skupoval všechny domy v ulici. Než šel do koncentračního tábora, měl skoupenou skoro celou ulici. Udělali jsme vlastně jedinou investici – tatínek koupil společně s bratrem doktora Laufera, redaktorem Lauferem, parcelu u Staré Boleslavi směrem na Nový Vestec. Za Starou Boleslaví začínají husté borové lesy a i přímo na naší parcele byly vysoké stromy. Kromě stromů tam ale byla jen malá nedostavěná bouda. Pamatuju si, že jsme tam už jako malé děti a potom ještě před válkou chodívali na soboty a na neděle. I o tuhle parcelu jsme po válce přišli, protože ji maminka nevýhodně prodala. Jinak měl tatínek v zástavě několik polí, které mu dali do zástavy neplatiči, když neměli peníze a nemohli splácet směnky.

Myslím, že jsme byli oblíbená židovská rodina – tatínek byl opravdu dobrý člověk, nikomu neublížil, nestalo se, že by někoho o něco připravil. Právě za války se projevilo, že žádné vážnější problémy ve vztahu k ostatním nebyly, naopak. Samozřejmě se také někteří lidé ihned přihlásili k Němcům, ale myslím, že většina nám pomáhala, nebo alespoň s námi soucítila. Ctitel Heleny, nějaký pan Koliandr, se vůbec nebál nám pomáhat, a dokonce nám pomáhal i balit do transportu. Byl opravdu statečný a nakonec se nějakým způsobem dostal i do Terezína. Různí lidé nám některé věci schovali u sebe. Ale nejstatečnější byl ten nejchudší – jakýsi zřízenec ze záložny, jehož manželka dělala u tatínka, k nám chodil až do poslední chvíle i přesto, že mohl přijít o místo. Chodil v čepici, na které bylo napsáno „Městská záložna“.

Jednou, v době kdy už v Brandýse byla Hitlerjugend [11](#), ale směli jsme ještě s židovskou hvězdou [12](#) vycházet na ulici, potkal jsem partu těchto kluků v uniformách. Zřejmě mě chtěli zmlátit, ale já jsem jim utekl a někam jsem se schoval. Další nepříjemná zkušenost mě potkala ve škole. Vedle mě v lavici seděl nějaký Bočánek. Jeho tatínek byl úředník a před válkou se mému tatínkovi klaněl až na zem, ale později už za okupace v roce 1939 zřejmě tomu klukovi rodiče něco řekli a ten Bočánek se prostě jednou ve škole přihlásil a řekl: „Pane učiteli já s tímhle klukem nebudu sedět.“ A když se ho pan učitel zeptal proč, odpověděl: „On smrdí.“. Pamatuju se také, že nějakou dobu před tím, než jsme šli do koncentračního tábora, přišlo do našeho bytu několik lidí. Myslím, že to byly především ženy, které se daly k Němcům. Ještě v době, kdy jsme v domě normálně bydleli, tyto ženy přišly a říkaly: „ Tohle si vezmu...tohle si vezmu...tohle si vezmu...“. Úplně si to u nás rozebíraly.

Tatínek, který měl svoji truhlářskou dílnu, ještě před tím, než jsme šli do transportu, vyráběl všelijaké skryše na peníze, třeba do kartáčů na boty, na šaty, nebo do podpatků od bot. Nejdříve to rozlepil, peníze schoval, a pak to zase celé slepil zpátky. Dával tam německé marky. Tatínek dokonce udělal v domě mezipatro, takovou skryš, a tam visel uherský salám, schoval tam nějaké další potraviny a pak také pistoli ještě z první světové války. Tatínek byl po první světové válce záložním důstojníkem československé armády. Když byla heydrichiáda [13](#), prohlíželi dům od domu. Vešlo dovnitř zcela nečekaně třeba dvacet vojáků a prohledávali byt, zaměřovali se právě na takové skryše. Pamatuju se, jak na chodbě ťukali do zdí a já jsem si říkal – tak, a teď je konec, najdou tu pistoli a všechny nás postřílejí. Ale nenašli nic. Další zážitek je, že za války jsme všechny děti dostaly spálu, a pokud si vzpomínám, tak to nás zachránilo. Ještě před transportem nás totiž chtěli vystěhovat z bytu, ale protože se k nám přišli podívat Němci a tatínek jim řekl, že máme spálu, tak utekli a už se k nám nevrátili, dokud jsme neodjeli do Terezína.

Každý člověk musel za války složitě dokazovat, že není židovského původu. Odjakživa se vedly židovské matriky, kde byli zapsaní všichni lidé židovského původu dané oblasti, a tyto matriky se staly pro nacisty základním informačním zdrojem o „rasovém původu“ obyvatel. Chytřejší Židé brzy vytušili nebezpečí, přihlásili se ke křesťanské víře a nechali zapsat své děti do křesťanských matrik. Nepomohlo jim to, protože pravidlem bylo dokázat neexistenci židovských předků až do druhého kolena. Neúčinné byly tedy i snahy některých farářů vydávat Židům falešná potvrzení o příslušnosti ke křesťanské církvi.

Vlastně díky tomu, že tatínek podlehl nátlaku a vzal tak nevděčnou funkci, jako byla správa židovské obce za války, jsme se zachránili. Prvním brandýským transportem CL šli totiž všichni Židé z Brandýsa kromě naší rodiny. Tento transport zůstal v Terezíně krátce, jenom několik měsíců, a pak šel celý do Osvětimi a do plynu. Četl jsem, že se zachránilo jen pár lidí, kteří se potom už nevrátili do Čech a zůstali někde v zahraničí. Jak už jsem říkal, v Brandýse v roce 1930 bylo šedesát lidí, kteří se hlásili k židovskému náboženství, ale do CL transportu bylo zařazeno o dvacet lidí více, tzn. že i ti, kteří se k židovskému náboženství nehlásili, takže tím transportem odjelo nakonec celkem asi osmdesát lidí. Do tohoto transportu šli také lidé ze všech vesnic okolo Brandýsa. Pod tatínka, jakožto zástupce obce, spadaly právě Zápy, Byšice a další vsi, kde bylo ale jenom málo Židů. Naš transport CM šel krátce po prvním transportu CL, bylo to v podstatě jenom o několik dní později, tyto transporty následovaly velice rychle za sebou. Nejdříve se jelo do Mladé Boleslavi [Mladá Boleslav: město ve středních Čechách na severovýchod od Prahy – pozn. red.] na hrad. Do Mladé Boleslavi jel každý sám, takže jsme jeli obyčejným linkovým vlakem. Měli jsme na sobě hvězdy a s sebou několik zavazadel. Pamatuju se, že se nám nějakí lidé ve vlaku smáli. Na hradě v Mladé Boleslavi nám sebrali poslední cennosti a odtud jsme cestovali vlakem, kde byli už jenom lidé transportovaní do Terezína. Nejdříve se jelo do Bohušovic, protože tehdy ještě nebyla prodloužená vlečka z Bohušovic do Terezína, takže z Bohušovic se šlo se všemi zavazadly pěšky do Terezína, . Jsou to asi dva nebo tři kilometry. Vedli nás četníci a vzpomínám si, že jeden četník si během cesty s tatínkem povídal a vzpomínali, jak byli oba společně za první světové války v Terezíně na vojně. Četníci se k nám chovali velmi slušně. Řada četníků byla tehdy dokonce popravena, protože nosili zprávy a pomáhali terezínským vězňům.

V Terezíně jsme bydleli v takzvaných Hamburských kasárnách. Rodiny byly rozděleny. Kromě různých potentátů, kteří měli sice malé, ale vlastní byty, všichni ostatní byli rozděleni podle věku a pohlaví. Děti asi do třinácti let bydlely společně s maminkami, ať už malí chlapci nebo děvčata.

Starší chlapci se svými otci bydleli v jiných kasárnách. Hodně dětí také, i když mělo v Terezíně rodiny, bylo umístěno do domů mládeže, kterým se říkalo Kinderheimy. Dodnes lituji toho, že jsem v Kinderheimu nebyl, protože se tam děti učily. Přestože byla výuka oficiálně zakázaná, opatrovníci dětí v Kinderheimech ji tajně organizovali, takže se děti mohly ještě ledacos doučit. Navíc byli děti mezi svými vrstevníky. Já jsem byl v Terezíně úplně sám. Nevím proč, ale maminka si mě nechala u sebe, takže jsem byl mezi samými ženami. Uvnitř kasáren, kde jsme bydleli, byly třípatrové palandy nahuštěné blízko u sebe, mezi nimi tak uzounké uličky, že se jimi téměř nedalo projít. Když jsme přišli do Terezína, byly všechny palandy obsazené, takže jsme museli spát na zemi mezi palandami v těch uzounkých uličkách. Vzpomínám si, že jsme tam všichni měli blechy. To bylo úplně normální, ale horší byly štěnice. Když člověk v noci usnul, začaly se spouštět a hrozně štípaly. Bylo problematické se jich zbavit, protože když je člověk rozmázl, strašně zapáchaly. Museli jsme je tedy pálit svíčkami. Často se v noci zažehly svíčky a pálily se štěnice. Byly tam i vši, na konci války dokonce infikované tyfem.

Další můj zážitek souvisel s tím, že jsem bydlel mezi stovkami žen a bylo mi teprve jedenáct let. Ještě z kasáren tam totiž zůstaly „umývárny“, což byly prostě žlaby asi deset metrů dlouhé, nad nimi kohoutky. Byly to obrovské umývárny, kam se vešlo asi tak sto lidí. Myly nebo koupaly se tam nahé ženy všech možných věkových skupin. Ony se samozřejmě nestyděly. Já byl jedenáctiletý kluk a kolem mě ženské - staré, mladé, všechny dohromady, měl jsem z toho opravdu šok.

Tatínek bydlel s bratrem v Hannoverských kasárnách, které byly jen o kousek dál, takže jsme se mohli navštěvovat. Co chvíli to ale bylo zakázané, např. když někdo utekl. Obecně platilo, že když někdo něco provedl, za trest se potom třeba nesmělo ven z kasáren, nesměly být návštěvy a podobně.

Cítil jsem se v Terezíně velice osamocený. Nepamatuju se, že by v Hamburských kasárnách byl nějaký kluk. Prý tam někde přímo v Hamburských kasárnách byl dětský domov, kde byly děti pohromadě, ale maminka mě tam nedala. Buď o tom nevěděla, nebo prostě nechtěla. Vlastně ani nevím, proč si mě nechala u sebe. A protože všichni dospělí měli pracovní povinnost, tak jsem se tam po Terezíně potuloval sám. Přestože děti dostávaly zvláštní přiděly potravin, měl jsem pořád hlad a tak jsem sháněl něco k jídlu, třeba slupky od brambor u kuchyně. Občas jsem se s nějakým klukem seznámil, ale všichni pak postupně odešli do transportů. Pamatuju se asi na tři takové kamarády, s kterými jsme postupně, vždycky ve dvou někde sami hráli fotbal, ale do nějakého většího kolektivu jsem se v podstatě nedostal. Jen jeden čas jsem chodil na půdu, kde nějaký sochař tajně učil děti modelovat. Dostával balíčky potravin přes Turecko a všechno nám rozdával. I on brzy odešel s transportem.

Maminka ze začátku uklízela. Muselo to být pro ní hrozné, protože myla záchody. Ona byla taková „panička“ z dobré rodiny, kde měli služby, a nyní musela mýt záchody a navíc měla fanatickou vedoucí, Židovku, která ji trápila. Nechávala ji dělat stejné úkoly dvakrát a prostě si na ní zasedla.

Maminka se potom naštěstí dostala jinam. Za Terezínem postavili dřevěné baráky, kde se loupala slída, což byl materiál pro německý válečný průmysl. Slída se používala při konstrukci letadel. Maminčina práce nás zřejmě zachránila, spolu s tím, k jaké práci se dostal tatínek. Transporty totiž chodily z Terezína nepřetržitě. Tatínek měl zřejmě ve vedení nějaké známé, ale nic bližšího o tom nevím. Možná díky tomu se tatínek stal v Terezíně soudcem. V Terezíně byl totiž židovský soud, který měl na starosti různé přečiny, které se tam staly. Němci ponechali Židům určitou

samosprávu, i když samozřejmě vážnější věci vyšetřovalo gestapo. Tatínek řešil převážně pozůstalosti. V Terezíně umíraly stovky lidí denně a jediné, co po nich zbylo, byl třeba jen kufr a vevnitř brýle nebo pár jiných osobních věcí. Tatínek měl najít případné příbuzné a potencionální dědice, jinak „majetek“ propadl ghettu, neboli vedení. Kromě vyšetřování drobných krádeží to byla vlastně hlavní tatínkova činnost. V Terezíně existovala i židovská policie zvaná Ghattowache, která měla na starost střežení pořádku uvnitř ghetta. Byli to mladí kluci v uniformách. Ještě před koncem války je Němci všechny poslali do plynu, protože se báli, že z jejich strany hrozí nějaká vzpoura nebo revoluce. Tatínkova funkce nás zřejmě nějakou dobu ochránila před transportem. Na podzim roku 1944 ale odešly poslední transporty a s nimi i tatínek a bratr. Tehdy už je nic nechránilo, v tu dobu odjelo v transportech i vedení ghetta a zbytek naší rodiny zřejmě zachránila maminka, která loupala sídlu pro německý válečný průmysl.

Pamatuju se na slavnou dětskou operu Brundibár. Toto dílo složil před válkou modernistický skladatel Hans Krása [Krása Hans (1899 – 1944): pražský židovský skladatel, zavražděn nacisty v Osvětimi – pozn. red.], text k němu napsal Adolf Hoffmeister [Hoffmeister Adolf (1902 – 1973): český malíř, ilustrátor, karikaturista, básník, dramatik a prozaik – pozn. red.]. V Terezíně se díla někdo chopil a nastudoval ho. Děti z celého Terezína se chodily dívat na toto optimistické představení, kde dobro vítězí nad zlem. Bylo to pro nás úžasné. Účinkující děti se ale neustále střídaly, protože vždy než došlo k dalšímu představení, odjel mezitím transport do Osvětimi. Jen málo účinkujících přežilo, ale někteří z přeživších jsou stále naživu.

V Terezíně se konaly také sportovní slavnosti. Organizoval je slavný Fredy Hirsch [14](#), sám sportovec, který před válkou pracoval v židovské tělovýchově. Ohromně se dětem věnoval a snažil se, aby měly nějaké vyžití, takže se pořádaly různé hry a soutěže. Měli jsme i „uniformy“ – trenýrky a nějaká trička, každá kasárna měla jinou takovou „uniformu“. Dokonce byl uspořádán takový malý terezínský slet. Hlavně jsme ale cvičili a hráli hry na malém fotbalovém hřišti. Fredy potom odjel s dětmi dobrovolně do Osvětimi a když měly jít děti do plynu, spáchal sebevraždu, ačkoliv se mohl zachránit. Také se v Terezíně hrával fotbal. Bylo vytvořeno několik mužstev z dospělých mužů, jedno mužstvo měla Ghattowache, další třeba hasiči a podobně, vlastně to byla taková miniaturní fotbalová liga. Hrálo se na dvoře jedné kasáren a my jsme se na utkání chodili jako děti dívat. Později to Němci zakázali.

Když odešly poslední transporty z Terezína, vznikl velký nedostatek pracovních sil. Do té doby byla pracovní povinnost od patnácti let, ale nyní tuto hranici snížili, takže jsem musel začít pracovat i já. Hlavně v pětačtyřicátém roce jsem dělal takzvanou „ordonanc“, což byl poslíček mezi vedením ghetta a jeho obyvateli, nebo mezi vedením ghetta a německým velitelstvím. Míval jsem strach, protože jsem občas musel odnést na velitelství SS nějakou písemnost nebo hlášení. Ruce se mi klepaly, když jsem musel jít mezi esesáky. Pravda, že většina z nich byla spíš netečná, ale byli i takoví sadisté, kteří třeba jezdili po Terezíně na kole a mlátili lidi. Většina z nich byla po válce popravena, ale některým se podařilo utéct. V ghettu samotném se ale esesáci příliš neukazovali, protože pořádek střežili četníci. Když jsme však na nějakého esesáka přeci jen náhodou narazili, vždycky jsme někam zalezli a schovali se, protože jsme se jich báli.

Také si vzpomínám na slavnou návštěvu mezinárodního Červeného kříže. Celý Terezín se tehdy uklízel, vylepšoval a stavěly se tam různé kulisy. Dokonce vznikla i kavárna. Začaly se vydávat bezcenné peníze, tzv. ghattogeld, za které se ale nedalo nic koupit. Byl otevřen obchod, kde se sice nedalo nakupovat, ale byly tam vystavené různé náhražky hořčice a jiné „potraviny“. Dokonce

jsem si schoval „spořitelni knížku“, kde mi jako přibývaly peníze, protože jsem jako regulérní zaměstnanec „dostával plat“. To bylo samozřejmě všechno jen kvůli té komisi. V parku se zřídilo dětské hřiště a doslechl jsem se, že když přijela komise Červeného kříže do Terezína, nějaké děti si hrály na novém hřišti, a tehdejší velitel Rahm jim před komisí začal rozdávat čokoládu, pomeranče, sardinky. Všechno se natáčelo, existuje o tom film známého předválečného německého režiséra Gerrona [Gerron Kurt (1897 – 1944): vl. jm. Kurt Gerson, židovský herec a režisér. V době 2. světové války vězněn v ghettu Terezín, kde byl donucen režírovat propagandistický film Theresienstadt. Zavražděn v Osvětimi – pozn. red.] Děti musely říkat: „Strýčku Rahme, už zase sardinky? Proč už nám zase dáváš sardinky?“ Je to celé úplně neuvěřitelné. Spojenci ani celá komise prostě nechtěli vidět, co se skrývá za touhle kulisou. Švýcar, který komisi velel, dodnes nepřiznal, že se někde stala chyba. Nedávno jsem četl jeho vyjádření. Neustále obhajuje svůj tehdejší postup. Německý Červený kříž byl zcela pod vlivem nacistů.

Takových zvláštních věcí se ale stalo více. Naprosto neuvěřitelné je třeba i to, že v pětačtyřicátém roce létaly tisíce spojeneckých letadel přes Osvětim. Tenkrát už Němci měli zničenou protiletadlovou obranu, takže spojenecká letadla mohla létat velice nízko. Museli vidět koncentrační tábory, vědět o plynových komorách. Stačilo je zničit a zachránili by tím pár set tisíc lidí. Ale generálové letectva takový zásah zakázali, s tím, že se nejedná o vojenské cíle. Na to existují doklady. Celé se to přičítá rozumu.

Navíc vychází najevo, že hodně amerických Židů nechovalo k evropským Židům žádný zvláštní soucit. Viděli jen masy chudých Židů např. z Polska a báli se, že by imigrovali do Ameriky, kde by je museli živit. Z různých dokumentů je zřejmé, že američtí Židé nijak netlačili na svou vládu, aby podnikla nějaké kroky k poskytnutí azylu evropským Židům. O tom se ani v současnosti zrovna moc nemluví. Podobně i nad papežem se vznáší otazník, proč se příliš neozýval, i když církve se nyní snaží tvrdit, že by tehdy Židům nějakými zásahy ještě uškodila.

Transporty z Terezína mířily z devadesáti procent do Osvětimi. V noci vám přinesli centimetrový štráfek průklepového papíru, kde bylo vaše jméno, číslo transportu a že se máte dostavit. Později bylo odbavování transportů do Osvětimi přesunuto do Hamburských kasáren, kde už jsme v té době nebydleli. Na dvoře těchto kasáren se museli všichni povolání shromáždit. Směli mít s sebou pouze jedno zavazadlo. Kasárnami se prošlo na druhou stranu, kde byla vlečka a nákladní vagóny, tam se nastupovalo do transportu. Nikdo z nás nevěděl, kam vlastně transporty míří. Na rampě stál německý velitel ghettu Rahm a měl v ruce ještě poslední seznam lidí, kteří měli být z různých důvodů z transportu vyřazeni. Nejčastěji to byli ti, co nějakým způsobem pracovali pro Němce. Každý vězeň určený do transportu musel mít na krku pověšenou ceduli se svým číslem a s číslem transportu. Člověk přestal být člověkem a stalo se z něj pouhé číslo. Pamatuju se, že už při cestě do Terezína jsme měli čísla, já byl CM390. U transportů do Osvětimi člověk dostal nové číslo. Dvakrát jsme s maminkou stáli u otevřených vagónů a naposledy jsme ukazovali Rahmovi naše čísla a on nás dvakrát poslal pryč. Pravděpodobně měl údaj o tom, že maminka pracuje na slídě.

Maminka však měla při práci na slídě obrovské potíže. Nebyla schopná splnit stanovené normy. Dokonce ji chtěli vyhodit, ale osud zřejmě zasáhl. Byla to velmi nezdravá práce. Někaké velké kusy slídy se musely ručně štěpit na malinké kousky. Ale nakonec nás to asi zachránilo před transportem.

Tatínek takové štěstí neměl. Tatínek měl už před válkou nemocné srdce. Bral na to nějaké léky. Nevím přesně, co měl za nemoc, ale v Terezíně se navíc k tomu ještě nastydl a měl zřejmě zánět ledvin, protože si musel omotávat záda králíčími kůžemi. Tatínek šel tedy do transportu v roce 1944 nemocný. Přestože mu tehdy bylo teprve sedmapadesát let, vypadal dost staře a to u selekce zřejmě rozhodlo.

Bratr se zachránil díky náhodě, která se váže k jedné dřívější události. Bratr měl v jedenačtyřicátém roce bar micva, což jsme kupodivu slavili, ačkoliv jsme jinak židovské oslavy příliš nepraktikovali. Tatínek měl někde schované švýcarské náramkové hodinky dobré značky a u této příležitosti mu je daroval. Když stál potom v čtyřiačtyřicátém roce bratr ve svých šestnácti letech, sice vyhublý, ale na svůj věk vysoký, v Osvětimi na rampě před selekcí, nějaký esesák si všiml hodinek a zeptal se ho: „Co je to za hodinky?“ Bratr mu na to něco odpověděl a esesák mu řekl: „Tak mi je dej!“. Bratr mu hodinky bez okolků dal, protože se pak stejně muselo úplně všechno odevzdávat. Ten esesák se ale ještě zeptal, kolik je bratrovi let, a když bratr odpověděl, že šestnáct, poradil mu: „Při selekce řekni, že už je ti osmnáct.“ A bratr byl vždycky přesvědčen o tom, že mu tahle událost zachránila život, protože kdyby řekl, že je mu šestnáct, šel by asi rovnou do plynu. Bratr potom prožil strašné věci. Tatínek šel zřejmě v Osvětimi rovnou do plynu, ale bratr prošel Osvětimí a dostal se do dalšího koncentračního tábora, který se jmenoval Kaufering [nacisté zřídili u koncentračního tábora Dachau dvě obrovské podzemní továrny – Kaufering a Mühldorf, kam posléze přesunuli podstatnou část zbrojařské výroby, pracovali zde v nelidských podmínkách hlavně Židé z Polska, Maďarska a Pobaltí – pozn. red.], nevím přesně. Na konci války se bratr dostal do transportu smrti. Naložili jeho a další polomrtvé vězně do vlaku, zavřeli je tam, nedali jim jíst ani pít a několik dní někam jeli, takže polovina lidí ve vagónu během cesty zemřela. Navíc je ještě napadly spojenecké letouny v domnění, že jde o vojenský transport. Rozstříleli lokomotivu, takže vlak zůstal stát někde na trati v lese. To už bylo na konci války někdy v pětačtyřicátém roce. Viky říkal, že už byl skoro mrtvý. Někdy jeho kamarád ho ještě vytáhl z vlaku, kde byly už jen samé mrtvoly, někde do lesa, a tam je našli Američani. Američané ale nebyli obeznámeni s tím, v jakém jsou stavu, takže jim dali normálně najíst a mnoho lidí zemřelo kvůli tomu, že se najednou najedli. Bratr měl po válce velké zdravotní potíže, mimo jiné i tuberkulózu a musel se dlouho léčit v sanatoriu.

Na konci války, v pětačtyřicátém roce, přišli do Terezína muži ze smíšených manželství, kteří byli do té doby chráněni. Působili jako zjevení, protože byli čistě oblečení, vyživení, přivezli si s sebou i jídlo. Žili předtím relativně v normálních poměrech, jelikož je nějakým způsobem živily jejich árijské manželky. Jako vedoucí jim byla určena jedna krásná paní, říkalo se, že byla milenkou vedoucího ghetta. Tahle paní si mě velmi oblíbila, ba přímo zamilovala, a protože sama neměla děti, chovala se ke mně jako k vlastnímu synovi. Já jsem dělal poslíčka mezi touhle vedoucí a několika sty nových prisídlenců ze smíšených rodin. Oni se strašně bouřili proti tomu, že by měli poslouchat nějakou „ženskou“. Zjevně žili do té doby více méně normálním životem, a když přišli do nového prostředí, kde měli poslouchat, dodržovat nějaký program a uskrovnit se, začali se bouřit a projevovali nesouhlas. Bylo to docela nepříjemné, i když mě jako poslíčka rozmazlovali, dávali mi všechno, co si přivezli s sebou, takže to byl docela pěkný konec války.

Tato paní se jmenovala Taussigová. Měl jsem takový raný erotický zážitek, protože ona mě často jako své vlastní dítě objímala a líbala. Bylo mi už skoro třináct let. Po válce mě velmi toužila vidět, ale já jsem se styděl a už nikdy jsme se nesetkali. Myslím, že ani po válce neměla své vlastní děti.

Úplně na konci války, mohlo to být poslední měsíc, se Němci přeci jen dohodli, a předali dohled nad Terezínem švédskému Červenému kříži. Přijeli švédští vojáci, kteří nás měli chránit, a kolem celého Terezína byly vylepené plakáty „Pod ochranou Mezinárodního červeného kříže“. Někdy předtím nebo možná až potom byly do Terezína stahováni polomrtví vězňové z transportů smrti, kteří předtím prožili peklo v těch nejhorších koncentračních táborech. Ti, kteří přežili, byli teď dopraveni do Terezína. Většina z nich byla nakažená skvrnitým tyfem a protože se všichni v Terezíně báli rozšíření nákazy, byl pro ně vytvořen takový malý koncentrační tábor, obehnaný ostnatým drátem, a tam se o ně starali. Pamatuju si hrůzu těch ubohých lidí, když je chtěli ve sprchách odvšivit. Všichni si mysleli, že jdou do plynu, a tak je tam museli nahnat holemi, aby je vůbec mohli odvšivit. Po osvobození přijela do Terezína velká skupina českých lékařů, která se o tyhle lidi starala. Krátce po válce potom byla vyhlášena karanténa. Nikdo nesměl kvůli skvrnitému tyfu ani z Terezína, ani do Terezína.

Koncem války proudili po silnici kolem Terezína, tehdy už chráněného Červeným křížem, Němci, kteří utíkali před Rusy. Občas ze svých aut stříleli z kulometů do Terezína anebo tam hodili nějaký granát, takže i koncem války bylo v Terezíně občas dost nebezpečno. Ale brzy po nich už přijeli Rusové. Takovou radost jako tehdy už člověk asi nikdy nepocítí. Byl to nepopsatelný pocit, když Rusové přijeli na tancích do Terezína. První, co udělali, bylo, že zastavili tanky a porazili všechny ploty mezi silnicí a Terezínem. Pak ale uviděli další plot oddělující Terezín od míst, kde se léčili vězňové z vyhlazovacích táborů a transportů smrti, a protože nevěděli nic o karanténě ani o situaci těchto vězňů, pustili je ven. Zkuste si představit, jaké to je vysvětlovat ruskému generálovi, proč jsou někteří vězňové stále pod zámkem. Dalo obrovskou práci ty ubožáky znovu pochytat a dostat je zpátky do uzavřených prostor. Rusové navíc předtím zřejmě někde nakradli větší množství čokolády, a tak nás všechny, včetně těch vězňů, kteří ještě nesměli jíst, nacpali čokoládou.

Na konci války jsme byli v Terezíně s maminkou sami, neměli jsme tam žádné příbuzné, protože moje sestra, která se v Terezíně seznámila s panem Kovanicem a provdala se za něj, mezitím odjela do Švýcarska transportem, který měl být výměnou za německé válečné zajatce. Jednoho dne jsme se dozvěděli, že se v Terezíně hledají jmenovaní lidé, mezi nimi i my s maminkou, kteří se mají dostavit na určené místo. Byli jsme velice udivení, protože v té době byla ještě přísná karanténa. Když jsme přišli na místo, stál tam autobus, kterým přijeli skauti s Brandýsa. Nevím, jak se to ti skauti vlastně dozvěděli, jestli to hlásil brandýský rozhlas, každopádně si spočítali, že z Brandýsa za války odjelo asi šedesát nebo osmdesát lidí a že tedy bude stačit jeden autobus, který nás nadvakrát všechny odveze zpátky do Brandýsa. Ti skauti byli v Terezíně asi dva dny a nakonec se jim podařilo zjistit, že jsme z Brandýsa zůstali sami ještě s nějakou paní z vesnice nedaleko Brandýsa. Nakonec jsme tedy z Terezína jeli s těmi skauty v prázdném autobuse tři. Přijeli jsme tedy do Brandýsa dříve, ještě před ukončením karantény v Terezíně, kterou nám z nějakého důvodu dovolili porušit. Od té doby jsem byl náruživý skaut.

Po válce

Když jsme přijeli do Brandýsa, maminka se šla podívat do našeho domu a zjistila, že tam bydlí někdo jiný. Maminka si sama bez tatínka nedokázala s ničím poradit a tak tam ty lidi nechala bydlet. V přízemí měl být nějaký protektorátní četník a později byla v našem domě dlouhou dobu hudební škola.

Neměli jsme tedy kde bydlet, neměli jsme peníze, neměli jsme nic. Naštěstí nás vzala k sobě nějaká paní Zahálková. Byla pravděpodobně ze smíšené rodiny, měla nějaké židovské předky. Její manžel byl jako komunista v koncentráku a ještě se nevrátil. A protože náš tatínek se za války o tuto paní po tom, co jejího manžela zavřeli, staral, nechala nás paní Zahálková teď bydlet u sebe v malé vilce přímo v Brandýse. V té době tábořili v Brandýse sovětsí vojáci. Byli jsme tehdy všichni velmi naivní. Netušili jsme, že jsou už mezi Spojenci určité nesrovnalosti a ze sovětských vojáků jsme byli zpočátku úplně nadšení. Tehdy se stala taková příhoda: Jeden ze sovětských vojáků si někde půjčil kolo a už ho nevrátil, jednoduše ho ukradl a když si jeho majitel šel stěžovat důstojníkovi, důstojník vojáka na místě zastřelil. V té době se také nějakí sovětsí vojáci seznámili s maminkou a s paní Zahálkovou a byli pozváni k paní Zahálkové na návštěvu. Paní Zahálková měla třináctiletou dceru a vzpomínám si, že se obě maminky bály, aby nám vojáci něco neudělali, a proto nás před nimi zavřely. Ony se jich také bály, ale zároveň se bály je odmítnout. Samozřejmě se ztratily hodinky. Dojmy z Rusů po válce tedy potom byly už spíše ambivalentní, i když samozřejmě ten první dojem z osvobození v nás všech zůstal.

Neměli jsme zprávy o sestře, o bratrovi, ani o tatínkovi. Maminka po válce dlouho věřila, že se tatínek vrátí, a to i v době, kdy už byl prohlášený za mrtvého. Bez něho byla úplně ztracená. To si člověk vůbec nedokáže představit, v jaké se ocitla situaci. Maminka vlastně neměla žádné vyšší vzdělání, ani maturitu. Měla pouze střední obchodní školu a nějaké obchodní kurzy a v praktickém životě si vůbec nedokázala poradit. Byla zvyklá, že všechno dělal tatínek. Tenkrát takových žen bylo asi víc.

Sestra i bratr se vrátili domů ještě v roce 1945, ale o několik měsíců později než my s maminkou. O bratrovi jsme dlouhou dobu neměli žádné zprávy a netušili jsme, jestli je vůbec naživu. Mnoho lidí tehdy nevědělo nic o osudu svých blízkých a bylo to velmi složité zjišťování. Trochu pomáhal Červený kříž, ale jinak si lidé museli pomoci především sami. Protože byl bratr v hrozném stavu, poslali ho Američané ihned po skončení války do nějakého sanatoria, kde se léčil s tuberkulózou. Poté, co se vrátil do Čech, pokračoval v léčení ve zdejším sanatoriu.

Z našeho příbuzenstva kromě tatínka nepřežili ani jeho sourozenci s rodinami, tedy Vohryzkovi s dětmi a strýček Josef, bratr tatínka, s manželkou a synem. Nepřežila ani sestra maminky, teta Elsa, která byla bezdětná. Nevrátila se také většina vzdálenějších příbuzných. Měli jsme příbuzné v Kadani, Českém Brodu, Kutné Hoře [Kadaň: severozápadní Čechy, Český Brod, Kutná Hora: východní Čechy – pozn. red.] Přežili jen ti, kteří pocházeli ze smíšeného manželství, k nimž patřil bratr maminky, strýček Quido. Vzal si za manželku paní árijského původu a proto šel do Terezína až koncem zimy pětačtyřicátého roku. Podobná situace zachránila také našeho vzdáleného příbuzného Viktora Munka z Kutné Hory. Někáká tatínkova sestřenice se stačila provdat do Francie za árijce a vyhnula se tak válce. Po sňatku se jmenovala Besson a byla učitelkou na lyceu v Dijonu. Tatínkův bratranec Pavel Munk stačil emigrovat do Ameriky.

Po válce jsme byli úplně chudí, neměli jsme ani co na sebe. Tehdy se sepisovaly válečné škody a kdo uměl třeba podplácet, dostal i nějaké odškodnění, ale maminka to neuměla takhle zařídit, takže jsme nedostali nic. Na mě dostávala jenom asi tři sta korun, sama dostávala šest set. Po válce jsem byl nejchudší ze třídy. Náš dům skončil tak, že ho maminka prodala nějakému rezníkovi. Prodala ho asi za sto šedesát tisíc tehdejších korun, ale těsně potom, asi za půl roku, přišla měnová reforma [15](#) a peníze úplně ztratily hodnotu, takže nám nezbylo vůbec nic. My nějak prostě nemáme a nikdy jsme neměli na takové věci štěstí. A přestože mamince vymlouvali, aby dům prodávala,

ona to nakonec stejně udělala, protože s ním byla spousta starostí, nájemníci pořád na nás chtěli něco opravovat a celý nájem potom padnul na tyto opravy.

Je tomu asi pět let, co jsme se tam byli podívat. Nějací potomci řezníka, který dům od maminky kdysi koupil, nám zavolali, že našli v okapu srolované staré negativy fotografií, bohužel už tak zničené, že se vůbec nedaly použít. Můj synovec Jirka chtěl náš dům vidět a tak jsme se tam po dlouhé době zase podívali. Byla to však pro mne velice tristní návštěva. Ti lidé vybourali a předělali celý vnitřek domu. I když já do Brandýsa nerad jezdím už proto, že je pro mne velmi smutný pohled na to celé město. Možná už je teď situace lepší, ale sídliště naproti našemu domu už asi nikdo nezbourá.

V Praze v Truhlářské ulici [městská část Praha1] žili nějací příbuzní Lustigů, Pavelkovi, kteří byli tak hodní a po válce se nás ujali, takže jsme se nastěhovali do jejich nevelikého bytu v Praze. Inženýr Pavelka sám nebyl Žid, ale vzal si Židovku, jmenovala se Vilka, a ta prý byla naše vzdálená příbuzná. Měli dceru Eminu, která byla asi o dva roky starší než já. Mě bylo tehdy třináct a jí tak patnáct nebo šestnáct let. Spala v takovém malém pokoji pro služku, a mě vždycky ustlali vedle ní na zemi. Pamatuju se, že jsem míval pod hlavou místo podhlavníku Palackého Dějiny národa českého [Palacký František (1798 – 1896): český historik, organizátor politického a kulturního života, zakladatel novodobého českého dějepiscetví. Dílo: Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě (Geschichte von Böhmen), 1836-76 (5 dílů) – pozn. red.], ale moc z toho se mi do hlavy nedostalo. Nebýt strýčka Pavelky, asi bych ani nezačal chodit do školy. Strýček mě hned, ještě v květnu 1945 zavedl do nejbližší školy v Sanytrové ulici, přesněji řečeno na rohu Sanytrové a Dušní hned naproti kostelu Šimona a Judy. Dnes stojí tato škola v těsné blízkosti hotelu Intercontinental. Začal jsem tam chodit hned v květnu, takže jsem do prvního ročníku chodil vlastně jen šest neděl. Nejdřív jsem měl trochu problémy, protože mi scházelo čtyři nebo pět let učení a začal jsem vlastně rovnou chodit do druhé měšťanky, ale vzhledem k tomu, že jsem byl zřejmě otevřený novým poznatkům a chodil do třídy z nejchudšími dětmi z celé Prahy, které se vůbec neučily, nakonec jsem dostával na vysvědčení samé jedničky. Mými spolužáky byly totiž děti z Františku, to byla čtvrt v blízkosti dnešního Anežského kláštera, kde žila úplná spodina Prahy - zloději, prostitutky, pasáci. Psal o nich spisovatel Géza Včelička [Včelička Géza (1901 – 1966): vl. jm. Antonín Eduard Včelička, český novinář, básník a prozaik – pozn. red.], to jméno už dnes asi nikomu nic neříká. Byl jsem oproti nim opravdu vzorný žák, pan ředitel si mě dokonce vzal k sobě abych mu pomáhal, takže jsem třeba hlásil školním rozhlasem, anebo chodil učitelům, kteří tehdy po válce teprve začínali studovat vysoké školy, s indexy zapisovat přednášky a podobně.

Mí spolužáci byli nenapravitelní gauneři toho nejtěžšího kalibru, občas jsem se nestačil divit. Dělali si např. legraci i z prezidenta Beneše [16](#). Nebylo jim nic svaté. Byli z revoluce ozbrojení. Byli to třináctiletí kluci, ale měli pistole, granáty. Když jednou přišli během vyučování do třídy četníci, vybrali celý koš těchto zbraní. Je zajímavé, že na mě si nikdo netroufl, zřejmě věděli o tom, co se stalo Židům za války a asi proto mě respektovali. Jinak se ale mezi sebou pořád prali, chovali se jako zvířata.

Do třídy se mnou chodil ale také nějaký Erich Wildau. Kamarádili jsme se spolu a brzy se z nás stali nejlepší přátelé. Jeho tatínek byl Žid. Ještě před válkou opustil Erichovu maminku a odjel do Argentiny, kde se z něj za války stal boháč, vlastnil textilní továrnu. Erichova maminka, která nebyla židovského původu, prohlásila, že otcem Ericha a jeho dvou sourozenců je nějaký krejčí árijského původu, aby tak uchránila děti od nacistické represe. Erich Wildau tedy díky tomu prožil

celou válku doma v Praze. Takových případů bylo více, kdy matka ve snaze zachránit své děti prohlásila, že jejich otcem je někdo jiný. Nakonec si Erichova maminka krejčího vzala a měli spolu nějaké další děti. Erichův tatínek si později vzal všechny své děti k sobě, takže můj nejlepší kamarád v roce 1948 odjel do Argentiny.

Erich Wildau mě přivedl do skautského oddílu [17](#), kam patřil ještě před tím, než jsme se skamarádili. Svá nejhezčí léta po válce do doby než bylo skautské hnutí zakázáno, jsem tedy prožil mezi skauty. Už v roce 1945 jsme spolu s Erichem odjeli na skautský tábor do Poběžovic u Domažlic v Českém lese [jihovýchodní Čechy]. Bydleli jsme v bývalém táboře Hitlerjugend. Bylo to poměrně velké středisko, kde se ubytovalo asi dvě stě skautů. Nebyl to úplně obyčejný tábor, protože jsme plnili také funkci dozorců. Tehdy totiž byli v pohraničí ještě neodsunutí Němci a my jsme dohlíželi na to, aby odevzdali veškerou úrodu, jelikož bylo právě po žních. Odvezli mě na nějaký německý statek a já jsem dával pozor u váhy. Němci postupně snášeli obilí a já jsem zaznamenával údaje, kontroloval váhu a podobně.

Poběžovice ležely v části země, která byla na konci války obsazená společně americkou a britskou armádou. Američané a Britové, kteří chodili s místními německými dívkami, se od nich dovídali různé hrůzostrašné historky o tom, jak Češi německé dívky po válce znásilňovali a ubližovali jim, a díky tomu tito Američané nás Čechy nenáviděli. Dokonce se stalo, že když šla jednou skupina skautů do vesnice, Američané jim namlátili. Na tom skautském táboře jsme všichni z toho najednou byli úplně pryč, že nás vlastně Američané nemají rádi. Ráno při nástupu se vždycky vytáhla na stožár česká a sovětská vlajka a hrála se česká a sovětská hymna. Jednoho dne při nástupu, když jsme zrovna vytáhli sovětskou vlajku a poslouchali sovětskou hymnu, přišla k nám americká stráž. Byla to skupina amerických vojáků. Nejdříve přišli ke stožáru, odřízli sovětskou vlajku a strčili si ji do kapsy. Pak šli ke gramofonu, vzali desku, šli k našemu vůdci, narazili mu ji na hlavu a beze slova odešli. My jsme na to koukali jak blázni.

Na druhou stranu, jednou jsme byli na nějakém meetingu v lesní škole v Rybníkách nedaleko od našeho tábora [lesní škola byla vlastně jakási vyšší skautská škola – pozn. red.] a na tohle setkání přiletěl i generál Patton [Patton, George Smith ml. (1885 – 1945): generál armády Spojených států amerických. 3. americká armáda, které za druhé světové války velel, osvobodila západ a jihozápad Čech, včetně města Plzeň – pozn. red.]. se svými důstojníky, což byli vlastně bývalí američtí skauti, a ti k nám byli naopak velmi přátelští. Seděli s námi kolem táboráku a zpívali, dokonce nám dali k dispozici své malé letadlo, takže jsme mohli létat nad krajinou, půjčili nám také auto se šoférem. Americká generalita asi na rozdíl od řadových vojáků věděla, jak to s českým národem doopravdy je. Celkově se dá říci, že kde byli neodsunutí Němci [18](#), tam byli Američané protičesky naladěni, zatímco tam, kde byla česká děvčata jako v Domažlicích, tam nás měli Američané rádi.

V době, kdy jsme pobývali na táboře v Poběžovicích, potulovali se po lesích utíkající ozbrojení členové SS, tzv. verwolfové, a proto, když jsme chodili na německé statky a usedlosti, museli nás hlídat starší ozbrojení skauti, kterým se říkalo roveři. Okolí Poběžovic bylo ryze německé, byli jsme jediní Češi v celé oblasti. Pamatuju se, že jsme chodili průvodem, v přední části průvodu jsme nesli československou vlajku a hlasitě zpívali. Němci vycházeli ze svých domů, aby se podívali, co se děje. Měli na hlavách různé čepice a když někdo nesmekl, naši roveři tam zaběhli a zmlátili ho, zfackovali, protože nesmekl před naší vlajkou. To už se mi tehdy příliš nelíbilo. Bylo to těsně před ich odsunem.

Jinak jsem se ale u skautského hnutí opravdu našel. Po válce jsem se cítil nezařazený, ocitl jsem se prakticky bez příbuzných, bez všeho. Myslím, že v podstatě všichni přeživší se cítili vykořenění a toužili se někde zařadit. Neměli majetky, rodiny, příbuzné, zaměstnání, neměli to, co normálně vytváří kolektiv člověka a podporuje ho. Někteří lidé později takovou oporu našli v komunistické straně, já jsem zvolil skauty. Ve skautingu jsem našel nový způsob sebeidentifikace i náhradní kolektiv. Skautské ideály jsem přijal za své. Bohužel to všechno skončilo po osmačtyřicátém roce, kdy bylo skautské hnutí zakázáno.

Po prázdninách v roce 1945 jsem šel opět do měšťanky. Byla to už třetí měšťanka. Dosud nevím, jak jsem mohl překlenout obrovské neznalosti způsobené válkou. Tyto neznalosti se projevíly vlastně až na gymnáziu, protože v měšťance byla úroveň tak nízká, že jsem tam byl jednooký mezi slepými králem. Třetí měšťanka mi příliš práce nedala a jen díky tomu, že jsem dostal na vysvědčení samé jedničky, jsem se dostal na gymnázium, protože se samými jedničkami jsem mohl přejít do kvarty bez přijímacích zkoušek. Zkoušky bych určitě neudělal, protože profesori na gymnáziu nebrali žádný ohled na to, že jsem za války nemohl chodit do školy.

Začal jsem tedy chodit do staroměstského gymnázia v Praze. Tehdy gymnázia procházela obdobím chaotických proměn, měnily svůj charakter, pořád se stěhovaly. Já jsem se v tom nevyznal. Jenom za dobu, kdy jsem studoval, jsme se sloučili asi s čtyřmi dalšími gymnázii. Nejdřív jsme byli jenom chlapecké gymnázium, pak došlo ke sloučení s dívčím gymnáziem, následně zase k odtržení dívčí větve a na konci už bylo gymnázium zase smíšené. Gymnázium stálo v Dušní ulici [městská část Praha 1], dnes je na jeho místě obchodní akademie. Přihlásil mě tam opět strýček. Maminka snad vůbec nevěděla, kam jsem chodil. Dokonce se na mě nikdy do gymnázia nepřišla ani zeptat. Musela jen podepisovat žákovskou knížku. Už na gymnáziu jsem proto byl úplně samostatný a vzhledem k naší ekonomické situaci jsem si přivydělával brigádami o prázdninách.

První období na gymnáziu bylo velmi krušné. Plaval jsem v gramatice, plaval jsem v matematice. Tenkrát bylo gymnázium poměrně elitní záležitostí, kam se dostalo tak deset procent populace, na rozdíl od dneška, kdy na gymnáziu studuje skoro každý. Samozřejmě moje gymnázium nepatřilo k nejlepším, na taková kvalitní a vyhlášená gymnázia, jako bylo třeba už před válkou gymnázium v Truhlářské nebo Nerudovo gymnázium, bych tehdy nemohl jít. Tohle bylo spíš průměrné pražské gymnázium.

Už v kvartě, kdy jsem přišel, bylo gymnázium rozdělené na dvě větve. První větev byla klasická, kde se vyučovala latina a francouzština, a druhá technická, kde se naopak studovala deskriptivní geometrie a angličtina. Já bych samozřejmě více tíhl k latinské větvi, ale to nebylo možné, protože studenti v kvartě latinské větve měli za sebou už asi tři roky latiny a uměli i trochu francouzsky. Byla to čistě humanitní větev, zatímco já musel jít na technickou, což mělo u mě potom velký vliv i na výběr vysoké školy.

Do třídy se mnou chodil jeden židovský chlapec, Petr Rossler, který také za války prošel koncentráky. Odešel s prvními transporty do Lodže a přežil se svým bratrem Osvětim. Ztratil rodiče a protože sirotci měli po válce možnost se odstěhovat, asi v osmačtyřicátém roce odjeli oba bratři do Austrálie. Po válce byl totiž ve světě o židovské sirotky relativně zájem. Židovské rodiny hlavně v Austrálii nebo v Kanadě nabízely, že si je vezmou k sobě. Petrovi i jeho bratrovi se podařilo odstěhovat, přestože tady měli strýčka. Oba bratři se v Austrálii etablovali, založili rodiny. Můj spolužák se stal chemikem a jeho bratr slavným architektem. Nedávno restituovali po strýčkovi

nějaký majetek v Čechách. Rossler byl můj jediný židovský kamarád ve třídě.

Ve škole byl asi jenom jeden opravdový antisemita a to byl profesor chemie. Od spolužáků jsem se dozvěděl, že byl za války známým kolaborantem. Mlátil studenty, když nechtěli zpívat německou hymnu „Deutschland, Deutschland“. Hodně kolaborantů se později stalo komunistickými agenty. Tak to udělal i tento pán, protože velice brzy vstoupil do strany [19](#) a v roce 1948 se dokonce stal ředitelem školy, když převzal místo po starém panu řediteli masarykovského stříhu, který musel odejít do penze. Tenhle nový ředitel a profesor chemie mě neměl rád, takže jsem z chemie pořád propadal. Pro nás studenty bylo velice smutné pozorovat, jak se mnoho lidí z řad profesorského sboru postupně dávalo ke komunistům, ačkoliv se dříve hlásili k národním socialistům.

Tehdy mě nenapadlo, že budu jednou studovat architekturu. Zajímala mě astronomie. Měli jsme totiž profesora fyziky, který, ačkoliv nebyl Žid, se velmi zajímal o to, co Židé za války vytrpěli a upřímně nás litoval. Půjčoval mi knihy o astronomii, která byla tehdy módní. Díky bratrovi, který četl mnoho děl světové literatury, jsem byl také od svých patnácti let ponořen do klasické literatury. Pamatuju se, že bratr jednou ještě před rokem 1948 přinesl domů krabici plnou sebraných spisů Flauberta [Flaubert Gustave (1821 – 1880): francouzský realistický romanopisec – pozn. red.], které koupil od nějakého soukromého knihkupce. Já jsem tu krabici celou přečetl, bylo to asi dvacet nebo třicet knížek. Přečetl jsem v podstatě všechno, co bratr přinesl domů. Bratr rád četl „prokleté básníky“ – Rimbauda, Baudelaira, Verlaina. K nim jsem se dostal zhruba ve svých šestnácti letech. Velmi rád jsem četl také díla antických filosofů, hlavně Epikteta [Epiktétos (asi 55 – asi 135): římský stoický filozof, pův. otrok – pozn. red.] a ostatní stoiky. Měl jsem tehdy zřejmě takovou stoickou náladu, možná to bylo pubertou. Celkově vzato jsem přečetl opravdu obrovské množství knih – veškerou klasickou literaturu ruskou, francouzskou i německou.

Ještě po osmačtyřicátém roce jsem chodil do tzv. Akademické knihovny. Byla to knihovna určená především pro studenty vysokých škol, ale směli tam i středoškoláci. Sídila v budově na Klárově [městská část Praha 1], naproti dnešní Strakově akademii [sídlo české vlády], v domě, kde byl tehdy také veřejný plavecký bazén. V této knihovně měli na řetězech připevněné dlouhé seznamy titulů, které bylo možné si vypůjčit domů. Je příznačné, že už v roce 1948 byly tyto seznamy proškrtané. Někdo si dal tu práci, že prošel tisíce stran seznamu a mnoho děl např. Karla Čapka [20](#), Balzaca [Balzac, Honoré de (1799 – 1850): francouzský romanpisec – pozn. red.] a jiných spisovatelů začernil tuší na znamení toho, že se už nesmějí půjčovat. Komunisté byli v takových věcech opravdu důslední. Některé stránky byly dokonce slepené k sobě. Ale v knihovně pracoval tehdy hodný, starý pán, který mi půjčoval všechny knížky, i ty, které byly v seznamech začerněné. A já jsem četl opravdu všechno, např. jsem přečetl celého Goetha [Goethe, Johann Wolfgang von (1749 – 1832): německý básník, spisovatel a vědec – pozn. red.]. Dokonce jsem zkoušel i psát básně a povídky, ale nakonec jsem všechno zahodil. Myslím, že nikdo z naší rodiny neměl vypěstované zdravé umělecké sebevědomí, to bylo vidět především na mém bratrovi.

Většina Židů se po válce už nehlásila k židovskému náboženství, mnozí se dokonce přejmenovali. Tvrdili, že důvodem jsou jejich německá jména, ale ve skutečnosti spíš asi chtěli zapomenout na to, že jsou Židé. My, přestože jsme byli typická asimilovaná židovská rodina, tatínek byl český vlastenec, jsme nikdy své židovství neskrývali. Už na měšťance a potom i na gymnáziu jsem začal chodit na náboženství k slavnému rabínovi Sicherovi. Byl to vzdělaný pán, přednášel na Univerzitě Karlově zřejmě hebraistiku nebo židovské dějiny. Chodil jsem k němu sám, protože nikdo se už na židovské náboženství nepřihlásil, zatímco já jsem měl pořád na vysvědčení známku z židovského,

nebo izraelského náboženství. Po válce totiž bylo náboženství ještě nějakou dobu povinné. Chodil jsem k panu rabínovi rád, protože uměl krásně vykládat Starý zákon. Naučil jsem se hebrejsky, ale bohužel jsem všechno zapomněl. Dokonce jsem tehdy už perfektně četl v hebrejštině. Vždycky na konci roku mi dal pan rabín nějakou knížku, kde bylo vepsáno „Za výborný prospěch“. Když jsem měl nějakou přestávku mezi předměty ve škole, zůstával jsem i na katolické náboženství, protože tam také probírali Starý zákon. Vždycky když spolužáci nic neuměli, pan katecheta mě dával ostatním za vzor, povídal: „Podívejte se ten Munk, jak ovládá Starý zákon!“ Kluci z toho měli samozřejmě legraci.

Jednoho dne někdy po osmačtyřicátém roce za mnou přišel nějaký mladý pán a představil se jako člen společnosti, která organizuje vystěhování do Izraele. V Československu probíhal už před vznikem samostatného státu Izrael výcvik letců pro izraelskou armádu. Když potom vznikl Izrael a arabské státy ho ihned napadly, jediné, co je zachránilo, a tvrdili to i samotní izraelští generálové, byli letci a letadla z Československa. Za mnou tedy přišel tenhle pán pravděpodobně od izraelské tajné služby a přemlouval mě, přestože mi tehdy bylo teprve šestnáct, abych šel pomáhat do Izraele, že mě v Čechách vycvičí a budu pak moci pracovat v Izraeli jako pilot. Mě to ovšem nějak nezaujalo, naše rodina nikdy k sionismu [21](#) netíhla. V Brandýse pokud vím nikdy žádný sionista nebyl.

V době únorového převratu v roce 1948 [22](#) mě bylo šestnáct let. Tyto události jsem vnímal podobně jako většina ostatních skautů - ke komunismu jsem měl odpor. Je zajímavé, že na jednom skautském táboře jsme si udělali takové malé volby v našem oddíle a pouze jeden z nás se ukázal jako přesvědčený komunista. Pořád jsme se s ním hádali, a protože byl neoblomný, nakonec jsme ho vždycky hodili do vody. Já jsem byl názorově nejbližší sociální demokracii a sociálnímu reformismu. Byl jsem od začátku přesvědčen, že komunismus je špatný, že je to neuskutečnitelná fantazie, a že žádná ideologie, která obsahuje myšlenku násilí, nemůže přinést nic dobrého.

V létě roku 1948 byl v Praze poslední všesokolský slet. Tehdy byl Edvard Beneš ještě prezidentem a všichni sokolové přijeli do Prahy, aby ho podpořili. Pamatuju se, že Pařížskou ulicí [městská část Praha 1] šel slavnostní sokolský průvod, kde byly za sebou seřazené jednotlivé župy. Plzeňská župa nesla americké vlajky a vůbec celá Pařížská ulice byla ověšená americkými a britskými vlajkami. Na chodnících stály zástupy lidí a spolu s průvodem křičely různá hesla jako např.: „Ať to slyší celý svět, Beneš musí na hrad zpět!“. Když procházeli kolem tribuny, na které stáli komunističtí papalášové, připraveni pozdravit se a zamávat slavnostnímu průvodu, všichni účastníci průvodu náhle zmlkli a udělali „vlevo hled“, takže se odvrátili od tribuny. Komunističtí pánové tedy sice mávali, mávali, ale celý průvod hleděl na druhou stranu. Na konci Pařížské ulice pak stály autobusy estébáků [23](#), zatýkali lidi z průvodu a odváželi je pryč. Raději jsem zmizel.

Měli jsme krásné skautské klubovny v opěrných pilířích Čechova mostu v Praze [městská část Praha 1]. Tyto pilíře stály přímo u Vltavy pod letenským kopcem, dnes je tam silnice vedoucí po nábřeží směrem ke Strakově akademii. Krátce po převratu bylo skautské hnutí rozehnáno, naši vůdcové pozavíráni, jeden z nich dokonce popraven. V naší klubovně se střídal chlapecký a dívčí oddíl a s dívkami jsme proto často přicházeli do styku, takže moje první lásky se vážou ke klubovně a skautskému prostředí. Jednoho dne přišli i do naší klubovny estébáci, mlátili nás, všechny věci nám vyházeli a klubovnu zavřeli. Měl jsem u skautů dobrého přítele, Chorvata, jmenoval se Ante Perešin. Někdy po osmačtyřicátém roce od nás všechny Jugoslávce vyhnali v důsledku politických změn souvisejících se sovětsko-jugoslávskou roztržkou [28. července 1948 účastníci Informbyra

vyloučili ze svého svazku Komunistickou stranu Jugoslávie. Rezolucí Informbyra vyvrcholilo napětí mezi Stalinem a Titem, jehož kořeny sahaly až do období 2. světové války, kdy se Titovým partyzánům podařilo osvobodit Jugoslávii bez přímého zásahu sovětské armády. Tito proto vůči Stalinovi vystupoval vždy suverénně a sebedůvěrně. Ani vnitřní vývoj v Jugoslávii neprobíhal podle Stalinových představ – Tito se bránil špionážní činnosti sovětských „poradců“, kteří nakonec museli být ze země odvoláni. Od té doby se intenzita procesu rozchodu obou komunistických zemí zesilovala – pozn. red.]. Pro mého kamaráda a jeho rodinu jednou přijelo STB a byli vyvezeni v noci na hranice. Jednoho dne jsem k nim přišel na návštěvu, ale byt byl prázdný.

Náš oddíl se tedy rozpadl. Občas jsme se ještě s bývalými skauty scházeli a navštěvovali různé kulturní akce, debatovali o filosofii a podobně. Každou neděli jsme mívali sraz v kostele sv. Jakuba v Praze, kde byly při mši krásné varhanní koncerty. Díky tomu jsem měl v kádrových materiálech škrálop – byla tam informace o tom, že jsem Žid a zároveň chodím do katolického kostela. Pointa je v tom, že hlavního iniciátora našich kulturních setkání jsem později našel v seznamech agentů STB. Určitě o nás podával zprávy, ale protože jsme se nedostali k nějaké podvratné činnosti, nikoho z nás nezavřeli.

Byli jsme jedna z mála židovských rodin, kde nebyl jediný komunista. Celou komunistickou éru jsme se nějak drželi, i když se to samozřejmě na našich kariérách silně projevilo. Nikdy nás v podstatě nenapadlo, že bychom do strany vstoupili. Někteří Židé po válce nejenže zapírali své židovství, měnili si jména, ale také zapírali své bohaté, buržoazní předky. Bylo to dost smutné. Část Židů emigrovala a ti, co zůstali, většinou vstoupili do strany. Touha po kolektivu, který vás bezvýhradně přijme, přiměla totiž mnoho Židů k identifikaci s komunistickou ideologií. Jiní se našli v sionismu, a někteří, jako já, hledali novou oporu ve skautském hnutí. Ztotožnil jsem se se skautskými ideály i přesto, že si z jejich zásad mnozí zkušený lidé dělali legraci. Já jsem bral jejich morálku opravdu vážně. Myslím, že mě mé členství u skautů ještě dlouho potom kazilo kádrový profil.

Na mé gymnázium v době mého studia chodily převážně děti z buržoazních rodin. Ačkoliv jsme všichni museli vstoupit do Svazu mládeže [24](#), jen málo studentů se přidalo ke komunistům. Výjimkou byl chlapec, jehož otec byl důstojníkem STB. Tento chlapec se choval jako úplný cynik, ze všeho si dělal legraci. V dospělém věku pracoval jako komunistický agent v zahraničí a když se po revoluci v roce 1989 [25](#) vrátil, třikrát změnil své jméno a dokonce si nechal udělat plastickou operaci obličeje. Na žádného jiného komunistu z řad studentů si nevzpomínám.

U maturity byla situace horší. V maturitní komisi byli přítomni i zástupci strany a různých stranických organizací, kteří mohli doporučovat adepty na přijetí na tu kterou vysokou školu. Každá střední škola dostala tzv. směrná čísla, což byl počet žáků, kteří mohli být doporučeni k přijetí na jednotlivé vysoké školy, ale byly to velmi nízké kvóty. Věděl jsem, že nemá cenu hlásit se na filozofii, protože by člověka čekalo pouze studium marxismu – leninismu, takže jsem se nakonec přihlásil na medicínu, tam ovšem byla zase nutná znalost latiny. Nakonec jsem byl už docela smířen s tím, že mě na žádnou vysokou školu nikdo nedoporučí. Maturitní komise mi neopomněla připomenout můj buržoazní původ a vůbec se dá říci, že na tehdejší dobu byl můj profil špatný. Všude jsem měl napsáno, že jsem indiferentní, nezúčastňuji se všech možných akcí a podobně. Nicméně u maturitní komise byl nějaký komunista, který sám zažil koncentrák, a ten se postavil na moji stranu, zmínil se o tom, že jsem byl v dětství v koncentráku a vyslovil se pro to, abych dostal nějakou možnost. Shodou okolností se nikdo nehlásil na UMPRUM [Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze], škola měla kvótu asi dvou lidí, které mohla doporučit, a tak jsem se

dostal ke zkouškám na UMPRUM. Byly to těžké, třídní zkoušky, v rámci kterých se kreslilo v terénu, v ateliéru, musel jsem navrhovat nějakou kašnu, ale hlavně se musely komisi předložit předchozí práce. Nikdy jsem nekreslil, i když jsem měl na gymnáziu z kreslení samé jedničky, a protože můj bratr naopak pořád kreslil, tak jsem vzal štos jeho kreseb, a aniž bych mu o tom řekl, odnesl jsem je ke zkoušce a předložil komisi. Kupodivu jsem dopadl dobře, z osmdesáti adeptů brali patnáct, a já byl patnáctý. Tenkrát ještě nebyla tak velká protekce ani korupce u přijímacího řízení jako později. Sotva jsem začal docházet na UMPRUM, zavolał si mě tehdejší rektor Smetana s tím, že našel v mých kádrových materiálech, že jsem se hlásil na medicínu a vlastně jsem tedy na UMPRUM ani nechtěl, a že dostal právě příkaz z Ústředního výboru strany, že musí přijmout syna nějakého komunistického papaláše, a jestli by mi tedy nevadilo, kdyby mě zařídil studium na architektuře na technice [technika neboli ČVUT: České vysoké učení technické, vznikla v roce 1803 jako první polytechnika ve střední Evropě – pozn. red.]. Mě to tehdy bylo opravdu jedno, takže jsem se nakonec dostal rovnou na techniku, kterou jsem kupodivu i vystudoval.

Naivně jsem se domníval, že s architekturou nemůžou komunisti nic provést. Bohužel jsem nevěděl, že v Sovětském Svazu je už architektura dávno pokřivená socialistickým realismem. Ideolog Ždanov [Ždanov Andrej Alexandrovič (1896 – 1948): sovětský státní a stranický činitel. Od roku 1944 se zvláště zabýval ideologickými otázkami, problémy marx. – len. filozofie a lit. teorie – pozn. red.] propagoval jakýsi monumentální návrat ke starým historickým slohům, zatímco mě se líbil předválečný funkcionalismus. Během mého studia jsem zažil vlastně tu nejhorší dobu, kdy se všechno muselo dělat přesně tak, jak to bylo v Sovětském Svazu. Tehdy se děly neuvěřitelné věci. Nesměli jsme navrhnout široká okna, protože v SSSR byla úzká. Naši profesori – tehdejší nejlepší architekti, kteří před válkou navrhovali slavné funkcionalistické vily na Babě [městská část Praha 6] a jiné známé budovy, nyní neustále jezdili do Moskvy a klaněli se tamním podivným architektonickým výtvorům. Architektura byla úplně znásilněná. Z naší generace proto nevzešel žádný velký architekt, protože jsme byli pokřivení stejně jako naše doba. Krátce potom co jsem dostudoval, v sedmapadesátém roce, se situace začala uvolňovat natolik, že další studenti po nás už mohli relativně normálně studovat.

V době mého studia byl hlavním ideologickým dohlížitelem na škole mladý muž židovského původu, syn z velice známé bohaté obchodnické rodiny, která za války emigrovala. Rodiče po válce zůstali v cizině, syn se vrátil do vlasti jako komunist. Na veřejné stranické schůzi se zřekl svých rodičů i svého jména a od té doby používal nové jméno na znamení toho, že s nimi nemá nic společného. Přísně dbal na to, aby byli všichni vyučující správně ideologicky zaměřeni. Byl postrachem všech profesorů na fakultě architektury. Postupně kontrola polevila. V osmašedesátém roce se tento pán podepisoval opět svým původním jménem spojeným pomlčkou se svým novým jménem. Po revoluci jsem se s ním setkal na židovské obci jako s pobožným ortodoxním Židem, který tam pravidelně docházel a podepisoval se už pouze svým původním jménem po rodičích. Připomněl jsem se mu slovy : „My se známe z fakulty, vy jste tam tenkrát...“ A on rychle opáčil: „No jo, to jsme se nadělali v mládí hloupostí!“ To je takový zvláštní případ židovského osudu...

Na fakultě se projevoval antisemitismus hlavně ze strany kádrového oddělení. Často jsem byl osočen, že málo politicky pracuji. Jednou si mě dokonce zavolał kádrovák, nějaký dělník z Kolbenky (ČKD) [ČKD, Českomoravská Kolben Daněk: jedna ze slavných průmyslových firem předválečného Československa. Po válce byl podnik obnoven a rychle znárodněn. Mezi nejdůležitější patří výroba lokomotiv ve Vysočanech a tramvají na Smíchově. Podnik se postupně stává největším výrobcem

tramvají na světě a zaměstnává až 50 000 zaměstnanců – pozn. red.], začal mluvit o tom, že Židy nemá rád a skončilo to slovy: „A my vás stejně všechny Židy zase naženem do koncentráků. Tam patříte!“ Ze strany profesorů jsem antisemitismus nepociťoval. Ztratil jsem se mezi ostatními, protože nevypadám příliš židovsky. Někdy jsem musel čelit trapným situacím, když přede mnou ne zrovna pěkně mluvili o Židech, nevěděl jsem, jestli se mám přihlásit ke svému původu, anebo přejít situaci decentním mlčením. Také jsem byl jediný z celého ročníku, kterého kádrové oddělení nepustilo ani na studijní cestu do Polska.

Po ukončení studia na fakultě architektury jsem se poprvé dostal do opravdového konfliktu s komunistickým režimem. Po vystudování jakékoliv fakulty dostal absolvent tzv. umístěnky. Byly to poukázky na konkrétní místa v určitých podnicích. Protože se obecně vědělo, kde jsou jaké pracovní podmínky, o tyto umístěnky se vždy vedl velký boj. Kvůli tomu se stávalo, že už rok před ukončením studia byli všichni příbuzní v pohotovosti a sháněli konexe, aby dostali protekci a sehnali pro svého adepta nějaké dobré místo. Já jsem žádné příbuzné neměl, takže jsem všechno ponechal osudu. Bylo mi víceméně jedno, kam se dostanu. Jedinou protekci, kterou jsem měl, byl kamarád mého švagra, jmenoval se Erich Kohn. Byl to předválečný komunista, za války byl v Terezíně, a v době ukončení mých studií zastával poměrně vysokou pozici, byl ředitelem nějakého výzkumného ústavu. Maminka donutila švagra, který s panem Kohnem v Terezíně pracoval a velmi se spřátelili, aby ho šel poprosit o pomoc. Ten Kohn prý odmítl se slovy: „Nezlobte se na mě, ale já jako Žid si nemůžu dovolit, abych jinému Židovi pomáhal.“ To byla jediná protekce, kterou jsem snad v životě mohl mít, ale neměl.

Bylo to v těžké době po Slánského procesech [26](#), které pan Kohn přežil, a jako fanatický komunista se snažil být co nejvíce opatrný. Vzhledem k tomu, že jsme byli nekomunistická rodina, nemohli jsme být těmito procesy přímo zasaženi, protože se týkaly jenom komunistů, ale zároveň jsme samozřejmě cítili, že se tento antisemitismus vztahuje i na nás. Říkali jsme si, že to není jen tak, protože se tehdy celé komunistické vedení včetně Slánského chovalo opravdu nehorázně. Ve skrytu duše jsme jim my, nekomunisté, tyto procesy možná i trochu přáli a říkali jsme si, ať se klidně mezi sebou pozabíjejí.

Dostal jsem umístěnku do Jablonce [Jablonec nad Nisou: město na severu Čech – pozn. red.] na okresní hygienickou stanici. Když jsem tam přijel, bylo mi sděleno, že žádného architekta nepotřebují. Nechal jsem si ihned podepsat, že mě nepotřebují, protože to byla tehdy velká výhoda. Když se člověk zbavil umístěnky, byl v podstatě volný a mohl si vybrat podnik, kde chtěl nastoupit. Tehdy byl nedostatek pracovních sil, hlavně z řad vysokoškoláků. Celý rozradostněný jsem se vrátil na fakultu a pochlubil se svým spolužákům, kteří všichni museli využít nějaké protekce, aby našli slušnou práci. Jeden z mých kolegů, který měl bratra na vyšším postavení ve vedení fakulty, se postaral o to, aby mi tu umístěnku zase vzali, přestože jsem na ní byl jmenovaný já, takže by jí teoreticky nemohl nikdo jiný použít. Pán Bůh ho asi potrestal, protože ve třiceti letech umřel na rakovinu, měl nádor na mozku. Dali mi jinou umístěnku, tentokrát do Agroprojektu Liberec. Tam mi bylo opět řečeno, že žádného architekta nepotřebují, a že budu mít za úkol agitovat a zakládat zemědělská družstva, pozdější JZD [27](#). Řekl jsem si, že jsem nestudoval na to, abych zakládal zemědělská družstva, a že ani komunistická strana nemůže chtít, aby architekt, do kterého dávala peníze, šel zakládat JZD. Prostě jsem tam nenastoupil, což byl tehdy trestný čin. Někteří mí známí udělali něco podobného, jejich podnik se s nimi rozloučil, ale víc se tím nikdo nezabýval. Mě ovšem můj ředitel zažaloval. Přestože jsem byl odsouzený jenom podmíněně, zaznamenali mi můj

prohřešek pečlivě do kádrových materiálů. Kvůli tomu jsem potom naopak dva roky nemohl žádnou práci najít, protože mě všude odmítli jen co nahlédli do mých kádrových spisů. Na druhou stranu jsem byl regulérní uchazeč o práci, takže mě nemohli zavřít jako příživníka. Teprve po roce 1990 jsem byl soudně rehabilitován.

Takhle jsem se potácel asi dva roky a byl jsem pořád jednou nohou v kriminále. Pořád jsem odpovídal na různé inzeráty s nabídkami práce, ale všude, když viděli můj kádrový profil, odmítli mě. Hrozilo mi, že budu muset nastoupit trest, protože jsem měl podmínku a nepracoval jsem, což bylo trestné. Raději jsem nastoupil dočasně do Chebu [Cheb: město na západě Čech – pozn. red.] na nějaké pomocné práce při obnově tamního historického centra, ale pořád nad mým osudem visel otazník. Cheb byl tehdy v přísně chráněném pohraničním pásmu a já jsem se tam volně pohyboval. Jednou mě někdo udal STB, že se pokouším přejít hranice. Protože STB sídlila přímo na náměstí a já kolem ní každý den chodil, stávil jsem se tam jednou při cestě sám a zeptal se jich: „Vy mě prý hledáte?“ Byli překvapení, protože dostali hlášení, že už jsem dávno přešel hranice. Byla to fraška.

Kromě práce v Chebu jsem se v této době nějakým způsobem dostal k zajímavé práci u architekta Zázvorky [Zázvorka Jan st. (1884 – 1963): český architekt], což byl velice významný architekt, který navrhoval např. památník na Vítkově a Smíchovské nádraží v Praze. Byl to snad jediný architekt, který měl v této těžké době svůj soukromý ateliér. Měl protekci, ačkoliv nebyl komunista, protože byl po první světové válce jako legionářský generál hejtmanem v Kladně [Kladno: město ve středních Čechách na západ od Prahy – pozn. red.] a v době tamějších dělnických hladových bouří odmítl uposlechnout rozkaz, aby střílel do dělníků. Byl tehdy degradován, ale komunisté se mu to později snažili vynahradit tím, že mohl mít soukromý ateliér.

Podniky byly tehdy rozdělené podle kádrového profilu na skupinu „A“, „B“ a „C“, přičemž „A“ byly „nejlepší“ podniky a „C“ „nejhorší“. Nakonec jsem v roce 1959 našel místo v jednom „C“ podniku, díky tomu, že se nade mnou tamní „kádrovačka“ slitovala a vzala mě i přes moji pošramocenou kádrovou historii s tím, že ani strana přece nemůže mít zájem na tom, aby mladý člověk, který chce pracovat, nepracoval. Byl to družstevní podnik. Družstevní podniky patřily k nejnižší kádrové skupině, „C“. „A“ byly normální projekční ústavy, na ty jsem vůbec neměl nárok, „B“ byly menší, městské, nikoliv celostátní ústavy, a na nejnižším stupni byly družstevní projektové podniky. Tyto podniky pracovaly pro vesnice, pro vesnická spotřební družstva neboli Jednoty [28](#). Naší prací bylo zřizovat a opravovat různé malé ošklivé prodejny, hospody a nákupní střediska. Měli jsme tehdy velmi omezené možnosti, jen co nám socialistická stavební výroba dovolila. O architektuře se nedalo moc mluvit.

V šedesátém roce byla velká amnestie politických vězňů. Mnoho lidí, kteří dostali dvacet, čtyřicet let vězení úplně za nic, byli nyní rehabilitováni, dostali nějaké malé finanční odškodnění, a mnoho z nich poslali do našeho podniku pracovat, aby je měli všechny pod kontrolou. Byla to docela příjemná parta lidí. V tomto podniku jsem pracoval až do roku 1965, kdy byl založen nový podnik určený k obnově obchodní sítě v historickém jádru Prahy. Po roce 1948 byly totiž v centru Prahy všechny obchody znárodněny a postupně uzavřeny. Když člověk procházel třeba Královskou cestou [městská část Praha 1], všechny obchody měly stažené rolety, nikde nic nefungovalo. V roce 1965 jsme dostali za úkol tyto obchody obnovit. Byla to hezká práce, protože jsme navrhovali obnovu celých historických ulic, včetně interiérů obchodů a restaurací. Bohužel se všechno zastavilo po okupaci v osmašedesátém roce [29](#). Přesto jsem v tomto novém podniku vydržel až do roku 1971,

kdy jsem se opět vrátil do svého původního podniku. Tam jsem to „dotáhl“ až do penze. K skutečně „velké“ architektuře jsem se tedy kromě několika výjimek nedostal. Mnoho architektů odcházelo raději někam do výzkumných ústavů, protože lepší než projektovat paneláky bylo neprojektovat nic. Býval bych se rád architektuře věnoval, i na fakultě jsem se zajímal o rekonstrukce historických staveb a proto jsem také nastoupil na pomocné práce při rekonstrukci centra v Chebu. Chtěl jsem se dostat do tzv. Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů, lidově nazývaného „sutinoprojekt“, tam se totiž pracovalo právě na rekonstrukcích historických staveb a byla by to bývala určitě hezká práce, ale tam jsem se nemohl dostat, protože to byl státní ústav skupiny „A“. Zpočátku jsme se s kolegy zúčastňovali různých architektonických soutěží s několika úspěchy, např. v soutěži na Staroměstskou radnici v roce 1962, ale brzy jsme zjistili, že k úspěchu je třeba patřičných známostí.

Můj bratr po válce nejdřív chodil se mnou do měšťanky, protože mu také chybělo pět let, a potom začal navštěvovat grafickou školu pod Petřínem [Petřín: známý pahorek v centru Prahy – pozn. red.]. Byla to tehdy vyhlášená škola, kde studovali mnozí talentovaní mladí lidé, jako např. výtvarník Vladimír Boudník [Boudník Vladimír (1924 – 1968): český malíř a grafik – pozn. red.]. Bratr ovšem tuto školu nedodělal. Protože byl mnohem revolučnější povahy než já, dostal se do čela sporu s tehdejšími řediteli grafické školy. Celá jejich třída se proti němu z nějakého důvodu vzbouřila, ale všichni, s výjimkou mého bratra, potom svůj postoj odvolali. Bratra tedy z grafické školy vyhodili, a on už pak žádnou jinou školu nestudoval a celý život pracoval jako dělník. Nejdříve pracoval jako korektor v grafické továrně v Hradištku u Štechovic, kde se vyráběly různé obtisky. Tato práce měla alespoň něco společného s výtvarnem, bratr dokonce vedl pro ostatní dělníky určený výtvarný kurz. Před odchodem do penze ale pracoval v továrně Amati Kraslice, kde pouze balil trumpety a jiné hudební nástroje, přitom se ale stále amatérsky věnoval výtvarné tvorbě.

V roce 1959 jsem se seznámil se svojí manželkou. Po válce si mnoho Židů, kteří se vrátili z koncentračních táborů, vzalo za manželky dívky nežidovského původu. Jednak bylo židovských dívek málo, a Židé už také zřejmě nechtěli mít se svým původem nic společného. My s manželkou jsme byli výjimka. Nejdřív jsme nevěděli, že máme společnou minulost. Oba jsme byli současně v Terezíně, ale nevěděli jsme o sobě. Moje paní byla v Kinderheimu. Když jsme se potom asi v devětapadesátém roce seznámili a zjistili, že máme za sebou podobný příběh, velmi nás to sblížilo. Přeci jen nám byli lidé, kteří nezažili to, co Židé za války, poněkud cizí, protože nemohli pochopit, jak jsme se cítili. Já jsem nikde o svých zážitcích nemluvil. Snažili jsme se své pocity potlačit a zapomenout na ně, a ve dvou to bylo jednodušší.

Moje manželka pochází z Letné [městská část Praha 7]. Její tatínek byl sice zubař, ale rodinná tradice jejich předků byla spojená s nakladatelstvím knih. Její dědeček byl prvním vydavatelem Švejka [30](#) a založil vydavatelství Synek, které bylo před válkou známé vydáváním hodnotných knih. Maminka mojí manželky zemřela na rakovinu když byla moje žena ještě úplně malinká a její tatínek si potom našel novou paní. Manželku krátce poté přehlásili na katolickou víru v domněnku, že jí to v životě pomůže, ale za války bohužel rozhodovala úplně jiná hlediska.

Manželka pocházela ze dvou dětí. Její bratr, Jiří Synek, později známý pod pseudonymem František Listopad [Listopad František (nar. 1921): vl. jm. Jiří Synek, český básník a prozaik – pozn. red.], který v současnosti žije v Lisabonu, měl za války velice zajímavý osud. Tehdy mu bylo asi osmnáct, dvacet let, byl zapojený do nějaké podzemní organizace a proto se celou válku skrýval u různých lidí v Praze. Je neuvěřitelné, že ho nikdo neobjevil a musel být bezpochyby velice odvážný.

Vyprávěl historky o tom, že třeba musel ukrást na úřadě razítko, aby ho pak mohl použít na potvrzení nějakých dokladů. Po válce dostal od prezidenta Beneše vyznamenání za statečnost. Byl to jediný komunista v naší rodině, ale komunista jiného druhu než byli ti, kteří během komunistické éry poklonkovali režimu. Bratr manželky ještě před převratem v roce 1948 odjel služebně do Francie, kde pak vydával nějaký politický časopis. Když ho komunisté po převratu povolali zpět do Československa, odmítl se vrátit a zůstal v cizině. Manželka potom měla kvůli němu spoustu starostí, vozili ji na STB, protože její bratr občas vystupoval v rádiu Svobodná Evropa [31](#), což v padesátých letech nebyla legrace. V jejích kádrových materiálech bylo všechno pečlivě zaznamenáno. Komunista, který emigroval, byl totiž z pohledu režimu mnohem horší než nekomunista. Manželčin bratr se věnoval hlavně literární tvorbě, je známým básníkem, spisovatelem a dramatikem. V současnosti žije v Portugalsku a je tam jako kulturní činitel velice uznáván. Dokonce zastupoval Portugalsko v rámci jednání o přistoupení České republiky do Evropské unie. Dostal mnoho vyznamenání a ocenění v Portugalsku i v České republice, naposledy např. vyznamenání od prezidenta Havla [32](#) i českého ministra zahraničí za to, že propaguje českou kulturu v Portugalsku.

Moje manželka vystudovala novinářskou fakultu. Nejdříve pracovala jako redaktorka v nějakém časopise, později pracovala na Barrandově [známé filmové studio v Praze – pozn. red.] jako dramaturg. V padesátých letech proběhly v mnoha podnicích velice tvrdé kádrové prověrky, poslední z nich se uskutečnila myslím v roce 1957 nebo 1958. Mnoho pracovníků v podnicích kádrové skupiny A nebo B přišlo o místo. Pamatuju se, že tehdy vyhodili z naší fakulty mnoho asistentů. Moji manželku tehdy vyhodili z Barrandova. Kvůli bratrovi měla pořád nějaké maléry a často díky tomu neměla ani peníze na chleba. Naštěstí se dostala k animovanému filmu tehdejší společnosti Bratři v triku a tam vydržela až do penze. Dlouhou dobu byl nedostatek scénářů pro kreslené filmy a díky tomu jsme od pětadesátého roku začali společně psát scénáře k animovaným filmům. Začala s tím manželka, ale já jsem se záhy připojil, protože mě to bavilo. Všeobecně známými se staly večerníčky [večerníček je krátká, nejčastěji kreslená pohádka pro děti vysílaná v pravidelný čas večer – pozn. red.] o dvou pejscích - Štaflík a Špagetka. V roce 1999 se na nás obrátilo nakladatelství Albatros [nakladatelství Albatros bylo založeno v roce 1949. V bývalé Československé socialistické republice bylo jediným nakladatelstvím, které se specializovalo na vydávání literatury pro děti – pozn. red.] s nápadem zpracovat Štaflíka a Špagetku v knižní podobě. Napsali jsme dvě knihy, první z nich byla rozebrána v počtu dvaceti tisíc výtisků a byla přeložena i do cizích jazyků. Druhá vyšla nedávno, takže na její hodnocení je ještě brzo. Jako večerníček se Štaflík a Špagetka natáčel od osmašedesátého roku. Původní název zněl „Psí život“ a z toho byl po ruské okupaci samozřejmě problém. Všiml si toho nějaký cenzor, takže jsme nakonec museli vymyslet nový název. Večerníček se prodal asi do čtyřiceti zemí. Díky tomu, že to byl film bez komentáře, odpadl problém s dabováním. Když jsme psali knížky, museli jsme proto spoustu věcí vymýšlet úplně znovu. Vymysleli jsme si, že ti psi žijí v městečku, které se jmenuje Psinice. Váže se k tomu veselá příhoda. Někáká paní z nakladatelství se totiž přihlásila, že Psinice u Jičína [město Jičín leží na severovýchodě od Prahy v turistické oblasti Český ráj – pozn. red.] opravdu existují, že tam má chalupu. Říkali jsme si, že z toho musí být malér, protože jsme si z těch Psinic dělali v knížkách legraci. Nedávno jsme byli do Psinic pozváni, a všechno bylo úplně naopak. Na tamějším fotbalovém hřišti se konala velická slavnost, kde byli mažoretky, hasiči, obyvatelé vsi i starosta. Štaflík a Špagetka tam byli jmenováni čestnými občany Psinic a my jsme ještě dlouho na hřišti pod stanem podepisovali naše knížky. Další ze scénářů se už tak neproslavily. Byli to např. Edudant a Francimor podle K. Poláčka, Pučálkovic Amina podle knížky J. Plachty anebo Pozor,

bonbón! o dvou bobrech, což byl pokus o večerníčkovskou detektivku a další.

Šedesátá léta byly asi nejhezčím obdobím mého života. V roce 1965 se nám narodila dcera Hana, koupili jsme si náš současný byt ve Vokovicích [městská část Praha 6] a navíc i v politické sféře docházelo k zjevnému tání. Byl to krásný pocit, protože se zdálo, že vše směřuje k lepšímu. Nejvíce se tato tendence projevila v kultuře. Do Československa se dostávaly skvělé divadelní hry, filmy, knihy. Moje manželka se tehdy přátelila s Josefem Škvoreckým [Škvorecký Josef (nar. 1924): český prozaik, esejista a překladatel – pozn. red.] a dalšími významnými osobnostmi kultury. Patřili k nim např. spisovatel J. Jedlička, básník J. Zábrana, malíř M. Medek, filosof I. Sviták a další. Manželka byla vždycky velice společensky aktivní. Nevím, jak se seznámila s tolika významnými osobnostmi, ale pravděpodobně společně studovali a později se setkala s mnoha lidmi prostřednictvím svého zaměstnání u filmu.

Také já jsem byl v těch letech politicky aktivní. V roce 1968 jsme spolu s dalšími nestraníky zakládali ve Svazu architektů tzv. KAN, Klub angažovaných nestraníků. Tehdy existovaly svazy umělců všech oborů včetně spisovatelů, výtvarníků, hudebníků atd., které pak posloužily jako platforma pro vznik různých reformistických skupin, jako byl třeba KAN. Tyto kluby nebyly uzavřené a v šedesátém osmém roce spolu vzájemně komunikovaly o politických záležitostech a v podstatě do určité míry spoluvytvářely politiku. Náš klub pozval na zakládající schůzi např. filosofa, básníka a politika Ivana Svitáka [Sviták Ivan (1925 – 1994): český filosof a politolog – pozn. red.], který byl tehdy velice známou osobou. Byl totiž velice aktivní, psal do novin, účastnil různých podobných schůzí. Zároveň jsme hostili také delegáty z jiných svazů. Tato ustavující schůze se konala v červenci 1968. Dodnes si pamatuju na jeho projev o tehdejších reformních kurzu, který zakončil tím, že buď situace ještě nějakou dobu vydrží, anebo nás Rusové obsadí. Tehdy se mu všichni mí kolegové architekti srdečně smáli, ale za pár týdnů nebo snad dokonce dnů se jeho proroctví naplnilo [33](#).

V posledních týdnech před okupací existovala už takřka úplná svoboda tisku, takže jsme se mohli v novinách dočíst o všem, co se tehdy dělo. Také jsme poslouchali zahraniční rozhlas. Věděli jsme tedy i o cestě Dubčeka [34](#) a dalších politiků do Moskvy, věděli jsme o jednání v Čierné nad Tisou [29. července -1. srpna 1968: V Čierné nad Tisou (v železničním vagoně) se setkali členové vedení KSČ a KSSS – pozn. red.]. Spolu s dalšími lidmi z mého okolí jsem zastával názor, že není rozumné, aby reformy pádily kupředu takovým tempem a že by vůbec nevadilo, kdyby byly opatrnější a probíhaly spíše pozvolna, abychom nedráždili Rusy a nevystavovali se zbytečnému nebezpečí. Tehdy už však v popředí stály síly, které hnaly reformní proces kupředu extrémní rychlostí. V současnosti víme o tom, že i v sovětském Ústředním výboru dlouho panovaly neshody ohledně toho, jestli přikročit k vojenskému zásahu. Je ovšem těžké spekulovat o tom, jestli by případný pomalejší či opatrnější kurz zabránil tragédii. Faktem bylo, že jsme byli opilí svobodou a bez zábran.

Přímo v den okupace, 21. srpna, jsem byl v našem bytě ve Vokovicích sám, protože manželka byla spolu s tehdy tříletou dcerou na rekreaci pořádanou svazem novinářů na zámku Rožtěž u Kutné Hory. V noci jsem slyšel nalétávat letadla, slyšel jsem z letiště přijíždět tanky, takové ty malé, co se vejdou do letadla. Říkal jsem si, že jsou to zase nějaké manévry, vůbec mě nenapadlo, co se děje. Tenkrát jsme měli auto, Renaulta, takže jsem ráno normálně sedl do auta a jel jsem do práce, která byla ve Štupartské ulici [městská část Praha 1]. Jel jsem po hlavní ulici u nás ve Vokovicích. Tehdy na této ulici běžně parkovaly auta a já jsem si ihned všiml, že ten den byla všechna parkující auta

úplně zdemolovaná. Projíždějící tanky je totiž slisovaly. Nikde nikdo, ulice byla úplně prázdná, jel jsem autem úplně sám. Lidé nechali auta doma, protože se báli. Tramvaje nejezdily, jel jsem prázdnou ulicí, viděl jsem pouze občas nějaké chodce a říkal jsem si, jak je to hrozné, že doprava opět nefunguje. Na konci ulice mě zastavil nějaký pán s prosbou, jestli bych ho mohl vzít do práce. Nasedl tedy ke mně do auta a povídal mi, jak je strašné, co se stalo, ale já jsem si to pořád nespojil. Když jsme přijeli na Prašný most [most vedoucí přes údolí k Pražskému hradu – pozn. red.], najednou nás obklopily z obou stran kolony tanků, protože jedna řada jela nahoru a druhá proti ní dolů. Dostal jsem se mezi ně. Byl to zvláštní pocit, byly to obrovité kolosy, burácely a jejich pásy se sunuly přímo vedle mého autíčka, které v tu chvíli působilo jako dětská hračka. Teprve v tu chvíli jsem si uvědomil, co se stalo. Když jsme jeli Chotkovou ulicí, míjeli jsme záseky s kulomety. Chotkova ulice vede z kopce serpentinou, a jak jsem projížděl kolem kulometů, mířily na mě hlavice a kopírovaly se mnou celou mojí cestu. Neustále mě sledovaly. Naštěstí mě nakonec nezastavili. Když jsem se dostal do práce, všichni žasli a říkali mi, že jsem blázen, že jsem jel autem.

Hned druhý den jsem ale autem jel znovu, protože jsem nevěděl, co je s manželkou. Rozhodl jsem se jet za ní. Praha byla opět úplně prázdná, nepotkal jsem žádné auto kromě sovětských kolon a tanků. Stejná situace byla i u Kutné Hory. Asi třikrát mě zastavili Rusové se samopaly. Tenkrát jsme všichni nosili na košilích trikolóru, kterou mi hned napoprvé strhli i s košilí jakmile jsem vystoupil z auta. Potom začali prohledávat auto, hledali asi cennosti nebo nějaké propagandistické materiály. Pokaždé se také šli podívat do kufru a vždycky se strašně rozzuřili, protože v kufru byl motor a to oni neznali a nedokázali pochopit, pokládali to snad za nějaký protistátní čin. Pak zase běželi dopředu, tam motor nenašli a byli z toho úplně vedle. Báł jsem se, že mě zastřelí kvůli tomu, že mám motor vzadu.

Kutnou Horu a okolí obsadili Poláci. Obsadili i zámek, kde byla manželka na rekreaci novinářů. Tehdy tam byly i nějaké významné osoby, jako např. Jiří Dientsbier [Dientsbier Jiří (nar. 1937): český novinář, politik a diplomat – pozn. red.]. Polští důstojníci se všem omlouvali za to, co se stalo, že za to nemůžou, že musí. Vyzvedl jsem manželku s dcerou a jeli jsme nazpátek do Prahy. Po cestě už bylo všechno zorganizované. Místní obyvatelé nám ukazovali cestu tak, abychom se vyhnuli kontrolám. Naopak Rusy zaváděli na slepou kolej někam do lesa nebo do polí, viděli jsme tanky, které skončily v blátě na poli a nemohly se vrátit. Sovětští vojáci tam potom chodili po domech a žebrali o vodu, ale místní obyvatelé jim odmítali dát i vodu. Všude byly odstraněny ukazatelé cesty, označení vesnic, ulic, směrovky byly obrácené třeba na úplně druhou stranu, aby se Rusové nemohli orientovat. Oni potom bloudili s mapami v místech, kde se nevyznali a než jim pomohli místní kolaboranti, byli úplně zmatení.

Věděli jsme, že při existenci atomových zbraní a bipolárního světa, navíc po zkušenosti s Maďarskem [35](#), nemáme prakticky žádnou šanci na to, aby nám západ, konkrétně Amerika, pomohl. Dozvěděli jsme se, že Sověti Američany včas informovali o plánovaném zásahu v Československu a také o tom, že spoléhají na platnost dohod o sférách vlivu a tedy i rozdělení Evropy, a že tudíž Amerika Československu nepomůže.

Někdy na začátek září jsme měli už dopředu naplánovaný zájezd se Svazem architektů do Anglie. Asi deset dní po okupaci jsme tedy odjeli vlakem přes Paříž do Londýna. Vlak byl plný emigrantů, tenkrát totiž nikdo nepotřeboval žádné výjezdní doložky. Při odjezdu se s námi všichni loučili, že už se nevrátíme. Samozřejmě jsme i my uvažovali o emigraci. Každý den jsme debatovali o tom, jestli máme nebo nemáme v Anglii zůstat, nakonec jsme se rozhodli, že se vrátíme. Většina z našich

známých emigrovala. Říkali jsme si, že se přece nenecháme jen tak vystrnadit. Nikdy jsem nebyl v komunistické straně a říkal jsem si, že mě nikdo nedonutí dělat něco, co nechci. Navíc se nám nelíbilo, že někteří emigranti zneužili situace, kdy k nim všichni v zahraničí byli velmi vstřícní a dělali jim, co jim na očích viděli. Byli to hlavně mladí lidé, třeba studenti. Potkali jsme dva studenty, kteří se nechali ubytovat u nějakého vysoce postaveného staršího pána a zneužívali jeho pomoci. Některé české dívky tam zase pracovaly ve striptýzových barech a jednou jsme dokonce viděli upoutávku na zlatý hřeb nějakého baru – striptýz studentky Filosofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Takových věcí bylo více a my jsme se za ně styděli. Navíc jsme si mysleli, že by se ještě něco v Československu dalo zachránit a nedokázali jsme si představit, jak tvrdý kurz nastane po zahájení normalizace [36](#). Byli jsme tehdy hosty svazu architektů v Británii. Přijal nás Robert Matthew, což byl ředitel největší architektonické kanceláře v Anglii. Ptal se nás, jestli bychom chtěli v Anglii zůstat, že by nás případně zaměstnal. Byl to velice vlivný muž, vlastnil mnoho nemovitostí a dal nám, architektům, k dispozici palác v Saint James Park v Londýně včetně služebnictva. Pak jsme jeli do Edinburghu a nakonec nazpátek do Prahy. Když jsme se vrátili, mysleli jsme si, že se národ nenechá tak rychle zlomit, ale opak byl pravdou.

Po celou dobu normalizace pracovala moje manželka jako dramaturg pro kreslené filmy. Byla to příjemná práce vzhledem k tomu, jaké byly tehdy možnosti. Kreslený film si udržel dobrou úroveň, protože ho komunisté nemohli tolik zglajchšaltovat jako hrané filmy. V této branži se uchytili i někteří známí výtvarníci, kteří jinde nemohli pracovat, protože byli režimu nepohodlní. Manželka např. přivedla ke kreslenému filmu výtvarníka Vladimíra Jiráňka [Jiránek Vladimír (nar. 1938): český ilustrátor, kreslíř a humorista – pozn. red.], který se zdiskreditoval kreslením politických karikatur v osmašedesátém roce a neměl proto mnoho možností, jak se uživit, nebo výborného výtvarníka J. Šalamouna [Šalamoun Jiří (nar. 1935): český grafik – pozn. red.].

V době normalizace jsme se osobně znali s některými předními osobnostmi disentu, ale upřímně řečeno mě dissent odrazoval, protože tam bylo devadesát procent bývalých komunistů. Nemohl jsem opomenout, že tito lidé udělali kariéru v padesátých letech na základě své stranické příslušnosti, v době, kdy bylo mnoho nevinných lidí popraveno či odsouzeno k mnoha letům ve vězení, a „procitli“ až v sedmdesátých letech, kdy se jim už nic moc nemohlo stát. Ale neznamená to, že bychom byli úplně nezúčastnění. Měli jsme mezi disidenty známé, chodili jsme na různá tajná setkání a manželka podepsala v roce 1987 petici Několik vět. Před převrácením v roce 1989 jsme také ze Švýcarska provezli přes hranice tajné materiály pro známé disidenty.

Třicet let normalizace jsme prožívali v jakémisi útlumu. Nikdo již nedoufal, že se dožije nějaké zásadní změny režimu a mnoho lidí proto emigrovalo. To již nebylo tak obtížné, ale my jsme o tom neuvažovali. Naše vazby na české prostředí a hlavně Prahu byly příliš silné.

Politické čistky, které následovaly po roce 1968, se v našem podniku týkaly jen hrstky komunistů. Většina kolegů byla proti režimu a už se nebála to otevřeně dávat najevo i když bylo všude plno udavačů. Kdo toužil po kariéře a majetku, vstupoval do strany místo těch vyhozených. Kdo nic neměl, jako my - neměli jsme auto, chatu, vilu, jen byt v paneláku a nechtěl dělat kariéru, mohl žít v relativním klidu. Myslím, že svoboda je otázkou vnitřního přesvědčení, kterou člověku nemůže nikdo vzít.

V době normalizace jsme se tedy věnovali psaní scénářů pro kreslené filmy. Co se týká mé práce architekta, pracoval jsem pouze na menších stavbách a rekonstrukcích na venkově nebo na

interiérech. Nedostatek bytů, 20 let se nestavělo, donutil vládu v 60. letech ke stavbě panelových sídlišť, která tak negativně poznamenala naše města. Stavební výroba získala neúměrně velkou politickou moc a určovala architektům co a jak mají plánovat. Byla to karikatura utopických vizí architekta Corbusiera [Corbusier Le (1887 – 1965): švýcarský architekt – pozn. red.] z 30. let 20. století. Většina architektů byla nucena tyto absurdní „králíkárný“ projektovat. Byl jsem proto rád, že jsem toho byl ušetřen.

Přes tuhou normalizaci byly možnosti kulturního vyžití poměrně široké i když mnoho našich umělců bylo v klatbě. Manželka, jak už jsem říkal, jako dramaturg Kresleného filmu umožnila řadě z nich se uplatnit pod cizími jmény a podobně se to dělo i jinde. I když se o tom všeobecně vědělo, režim již neměl dost sil tomu zabránit. Pilně jsme v té době navštěvovali výborné koncerty, malá i velká divadla, povolené i nepovolené výstavy. Vycházely překlady světové literatury, promítaly se i kvalitní zahraniční filmy. Občas jsme se dostali i do ciziny, hodně jsme se věnovali sportu. Často jsme trávili víkendy v tenisovém klubu, kde jsme měli dobrou partu přátel.

Dcera měla z kádrových důvodů problém dostat se na jakoukoliv vysokou školu, takže se nakonec musela spokojit s pedagogickou fakultou, ačkoliv tvrdila, že nikdy učit nebude. Navíc si musela vybrat obor, o který byl nejmenší zájem, což byla pochopitelně ruština, kterou začala studovat v kombinaci s výtvarnou výchovou. Po převratu si vyměnila ruštinu za pedagogickou psychologii a tu pak studovala spolu s výtvarnou výchovou až do konce studia. Po studiu se chtěla živit jako výtvarnice a grafička. Navrhovala knižní obálky, vizitky, nakonec se dostala i k filmové tvorbě. Nejdříve pracovala na absolventském experimentálním filmu a animovala obrázky známého malíře J. Dubuffeta [Dubuffet, Jean Philippe Arthur (1901 - 1985): francouzský malíř – pozn. red.]. Později napsala scénář k filmu o známém židovském výtvarníkovi Robertu Guttmanovi [Guttmann Robert (1880 – 1942): známý pražský malíř a sionista. Zemřel v lodžském ghettu – pozn. red.], na který dostala peníze od komise přidělující finanční prostředky pro různé filmové projekty. Napsala také scénář k filmu o mém bratrovi, ale bohužel se dosud nepodařilo sehnat dostatek finančních prostředků k jeho realizaci, takže je dcera v současnosti vlastně bez práce. Bydlí v Praze na Vinohradech [městská část Praha 2] v podkrovním bytě. Tento byt byl mým posledním projektem.

V době převratu v roce 1989 mi bylo 58 let a pracoval jsem jako odborník na obchodní stavby na ředitelství našeho podniku. Vzhledem k tomu, že jsem byl za války vězněn, měl jsem právo odejít do důchodu už v roce 1989, protože každý člověk, který byl za války nespravedlivě uvězněn, mohl jít za každý rok věznění do penze o rok dříve. Chtěl jsem ještě pracovat, ale věci nabraly rychlý spád. Komunisté v dosavadním vedení si podnik zprivatizovali, přesněji řečeno přetvořili na svůj soukromý majetek. Tento proces trval zhruba do jara roku 1991, kdy všichni zaměstnanci dostali výpověď a podnik zůstal v rukách těchto lidí a funguje takovým způsobem v podstatě dodnes. Byli to hlavně představitelé nové generace komunistů, kteří v osmdesátých letech vystudovali vysoké školy a ještě před revolucí stačili vstoupit do strany, ale svoji stranickou příslušnost nebrali ideologicky, nýbrž čistě pragmaticky. Byli si prostě vědomí toho, že najít slušnou práci bez stranické knížky nelze a nedělalo jim problém tuto maličkost vyřešit. Poté, co se náš podnik de facto rozpadl, odešel jsem do nuceného důchodu, a protože tehdy pro důchodce neexistovala žádná omezení ohledně možností přivýdělku, pracoval jsem ještě pět let na živnostenský list jako člen Komory architektů. Tato práce mě ale vůbec netěšila. Všude jsem narážel na obrovskou korupci. Bez úplatku nebylo prakticky možné dostat slušnou zakázku. Člověk snadno zjistil, že když je sám, nemá v korupčním prostředí šanci obstát, protože všechny výhody postupně sbírají velké

podniky, které využívají toho, čemu se oficiálně říká provize, ale já to nazývám korupcí. Funguje to tak, že když vám někdo „dohodí akci“, žádá třeba deset či dvacet procent ze zisku. Bujela korupce na úřadech, ale třeba i památkáři schválili projekt většinou pouze za úplatek. Člověk viděl, jak je státní majetek rozkrádán. V roce 1995 jsem si řekl, že na to nemám žaludek, a že to ani nemám zapotřebí, a odešel jsem do opravdového důchodu.

Kromě toho jsem musel po revoluci řešit restituci našeho majetku za celou rodinu. Bylo to hrozné martyrium, které mi pocuchalo nervy a zkazilo deset let života. Nesl jsem to zvláště těžce proto, že majetek nenávidím a nikdy jsem nechtěl nic vlastnit, ale cítil jsem povinnost vůči rodině, hlavně vůči dceři, učinit spravedlnosti zadost. Už po válce maminka pečlivě sepsala všechny věci, o které jsme přišli, a spočítala jejich hodnotu asi na tři a půl miliónu předválečných korun. Po válce jsme živořili a z našeho majetku nám nebylo navráceno kromě našeho domu vůbec nic. Vláda totiž sbírala všechny podklady o majetku, o němž byli připraveni čeští Židé, proto, aby měla v ruce důkazy použitelné v rámci mezistátního jednání s Německem. Jelikož Sudetští Němci zase žádali o navrácení majetku ztraceného odsunem, jednaly obě vlády tak dlouho, až se dohodly, že se oba tyto protichůdné majetkové nároky vyruší a nikdo nedostane nic. Němci ovšem dostali odškodné od své vlády. Navíc se řešila otázka majetku, který zůstal v zemi. Tehdy jenom v Praze třetina budov, ať už obytných budov nebo fabrik, které před válkou vlastnili Židé, připadla státu, protože jejich majitelé válku nepřežili. Spousta Židů měla tedy teoreticky právo zdědit majetek po svých zesnulých příbuzných. Neměli jsme nikterak bohaté příbuzné, pouze Vohryzkovi měli statek v Doubravicích, na který jim náš tatínek půjčil nějaké peníze, a zbytek byly menší domky na různých místech v Čechách. Po válce se měl majetek po zemřelých Židech oficiálně vracet na základě klasického dědického zákona, ale bylo to složitější, protože tento majetek byl za války většinou zkonfiskován Němci. Naše úřady tento majetek po válce zase zkonfiskovaly jako německý. Bylo nutné dokázat, že ten majetek Židům Němci opravdu vzali, což bylo problematické obzvlášť v pohraničí. Navíc se také muselo dokazovat, že se zůstavitelé od roku 1926 hlásili k české národnosti, jinak nebylo možné získat majetek zpět do soukromých rukou a zůstal ve vlastnictví státu jako majetek zkonfiskovaný Němcům. Dekonfiskace trvala několik let, protahovali ji až do roku 1948, kdy byla většina restitucí zastavena, avšak nikoliv oficiálně. Všichni dědicové byli donuceni k tomu, aby se svých nároků zřekli. My sami jsme se svých požadavků zřekli raději dobrovolně. Po roce 1989 nám také nechtěli nic vrátit. Ani nebudu popisovat deset let dlouhou historii se statkem v Doubravicích a s ostatními menšími nemovitostmi, bylo to vyloženě ostudné.

Jeden příklad za všechny – měli jsme dostat dům po příbuzných na náměstí v Kadani. V devadesátých letech ho koupil nějaký bývalý důstojník STB. Když jsme se jeli do Kadaně o tento dům přihlásit, právník na místním úřadu nám řekl, že se toho člověka všichni bojí a prodali mu dům s tím, že pokud se o něj přihlásíme, tak nám ho vrátí. Ale vzápětí nám doporučil, abychom už do Kadaně nejezdili, protože by se nám tam mohlo něco stát. Na katastrálním úřadu nám úřednice řekla, že existovala lhůta, po jejímž uplynutí už se tento restituovaný dům nesměl prodávat, ale že ti lidé vytrhli z matriky listy a antidatovali převod tak, aby celá transakce proběhla před tímto datem. Bylo to přesně den před tím, než lhůta vypršela. Úřednice přiznala, že nový majitel našeho domu vytrhl inkriminované listy z matriky, ale zároveň nás upozornila, že nám nebude svědčit, protože se toho člověka bojí. Problém se dostal až k soudu a byla to fraška, protože soudce, komunista z doby ještě před převrácením, byl s tím člověkem očividně domluvený a vyloženě si z nás dělal legraci. Mluvil o tom, že naši příbuzní se asi dali za války k Němcům, protože neexistují záznamy o tom, že by náš dům Němci zabavili. Dům před válkou patřil jedné tatínkově sestřenci,

soudce ale říkal, že musíme z matrik opatřit výpisy příbuznosti od pradědečka a pokud je nebudeme mít, nebude s námi vůbec jednat. Podařilo se nám tedy sehnat výpisy sahající až do roku 1780. Na dalším stání jsem tyto spisy předal a soudce řekl, že je nepotřebuje. Bylo to nejhorší ponížení v mém životě. Člověk je v takové situaci úplně bezbranný. Odvolali jsme se k vrchnímu soudu, ale ten shledal vše v pořádku. Mluvím o těchto podrobnostech, protože podobné potíže s restitucemi mělo mnoho dalších českých Židů. Je neuvěřitelné, že se takové věci děly po sametové revoluci.

Co se týče nároků v zahraničí, naše zkušenosti nebyly o mnoho lepší. Zažili jsme neuvěřitelné věci - nechuť pomáhat, nechuť se čehokoliv vzdát. Dostali jsme spoustu dopisů od zahraničních pojišťoven, kde psaly nehorázné nesmysly, jenom proto, aby nám nemusely nic vyplatit. Navíc jsme měli smůlu na neschopné právníky. Nakonec donutily americké advokátní firmy tyto zahraniční pojišťovny pod pohrůžkou soudního řešení vyplatit alespoň část pohledávek. Bylo to celé trapné a nesmyslné.

Další anabáze se týkala výhod pro politické vězně. Ostuda byla, že Svaz politických vězňů byl vyloženě antisemitský, protože tvrdil, že my nejsme žádní političtí vězňové a neměli bychom tedy dostat žádné výhody, které měli političtí vězňové, protože jsme nebránili vlast, ani jsme nevyvíjeli žádnou politickou činnost. Ještě za socialismu jsme měli některé výhody, byly však jenom pofidérní a symbolické. Existovala tzv. dvěstěpětapadesátka, což byla vyhláška, na jejímž základě mohli političtí vězňové získat výhody, pokud předložili doklad od ministerstva národní obrany potvrzující věznění v době války. „Výhody“ z této vyhlášky spočívaly v tom, že jsme mohli za každý rok v koncentráku odejít o rok dřív do penze a potom za každý rok věznění jsme měli dostat o sto korun více důchodu, což bylo směšné. Jediná výhoda, kterou máme v současnosti, je to, že máme zdarma autobusové a vlakové spojení po republice.

Po převratu v roce 1989 jsme se s manželkou oba aktivně zapojili do židovské obce v Praze a pomáhali obnovit její činnost. Abych využil svoji profesi, stal jsem se brzy po revoluci členem komise pro výstavbu. Kromě toho jsem také členem představenstva akciové společnosti Matana, která spravuje židovský majetek, jež byl obci navrácen v restitucích.

Protože jsem celý život četl především krásnou literaturu a ve filosofii jsem kdysi skončil u antiky, začal jsem se v poslední době věnovat tomu, na co jsem si nikdy nedokázal najít čas, a to moderní filosofii a východním naukám, především zen-buddhizmu. Kromě toho jsme s manželkou nedávno dopsali druhou knížku o Štaflíkovi a Špagetkovi, která už byla vydána. Neměli jsme auto a i v tom jsme výjimkou. Mít auto, nebo i v jiném ohledu si žít lépe než ostatní, znamenalo v komunistické éře většinou nutnost stranické kariéry, případně jiné spolupráce s režimem a k tomu jsme nebyli ochotni.

Také se dle svých možností snažíme udržet si co nejdéle tělesnou i duševní kondici, abychom nebyli nikomu na obtíž. Cvičíme, plaveme, hrajeme tenis, zdokonalujeme si angličtinu a práci na PC. V tomto směru nám Židovská obec pomáhá pořádáním různých kurzů a podobně.

V této zemi, kde naši předkové žili po mnoho staletí a úspěšně se zde asimilovali, jsme prožili všechny hrůzy a převraty neklidného 20. století. Většina z těch mála Židů, kteří přežili, tuto zem v několika emigračních vlnách opustila a jsou roztroušeni po celém světě od Izraele po USA. My jsme přes nepříznivé politické i ekonomické podmínky zůstali a snažili jsme se navázat na život našich předků, především na jejich morální hodnoty, které jsou obsaženy i ve Starém zákoně.

Otřesné zážitky vězněných židovských dětí, ztráta rodinného zázemí a všech příbuzných, Židům nepříznivý poválečný komunistický režim na nás zanechaly trvalé následky a přenesly se i na naše děti. Tyto těžko sdělitelné zkušenosti se snažíme předat dalším generacím, aby něco podobného už nezažily. Nedávno jsme se vrátili z malého městečka v Itálii nedaleko Bologni, kde jsme ke Dni holocaustu místním dětem vyprávěli o svých zážitcích. Manželka je jednou z posledních žijících dětí, které v Terezíně psaly verše, které se zachovaly a jsou spolu s kresbami obsaženy v knize Motýli tady nežijí, která byla přeložena do všech světových jazyků. Mnoho těchto veršů bylo po celém světě zhudebněno, zdramatizováno, nebo jsou součástí památníků holocaustu.

Glosář:

1 Sudety

Severozápadní pohraniční oblast, která byla velmi industrializovaná, se stala součástí nově vzniklého československého státu v roce 1918. Spolu s územím byla k Československu připojena německy mluvící menšina tří milionů obyvatel, která se stala zdrojem trvalého napětí mezi Německem, Rakouskem a Československem a uvnitř Československa. V roce 1935 vznikla Sudetoněmecká strana za finanční podpory německé vlády. Na základě Mnichovské dohody v roce 1938 okupovala německá vojska Sudety. V roce 1945 získalo Československo území zpět a na základě Postupimské dohody mohlo provést odsun německé a maďarské menšiny ze země.

2 Mnichovská dohoda: podepsána Německem, Itálií, Velkou Británií a Francií roku 1938.

Umožňovala Německu okupovat Sudety (pohraniční oblast osídlenou německou menšinou). Představitelé Československa se jednání nezúčastnili. Maďarsku a Polsku byla také přislíbena část území Československa: Maďarsko okupovalo jižní a východní Slovensko a část Podkarpatské Rusy, Polsko okupovalo Těšín a část Slezska. Československo tak ztratilo rozsáhlá ekonomická a strategicky důležitá teritoria v pohraničních oblastech (asi třetinu z celého území).

3 Terezín

malé pevnostní město, které bylo v době existence Protektorátu Čechy a Morava přeměněno v ghetto, řízené SS (Schutzstaffel, Ochraný oddíl). Židé byli z Terezína transportováni do různých vyhlazovacích táborů. Čeští četníci byli využíváni k hlídání ghetta. Židé však s jejich pomocí mohli udržovat kontakty s okolním světem. Navzdory zákazu vzdělávání se v ghettu konala pravidelná výuka. V roce 1943 se rozšířily zprávy o tom, co se děje v nacistických koncentračních táborech, a proto se Němci rozhodli Terezín přetvořit na vzorové židovské osídlení s fiktivními obchody, školou, bankou atd. Do Terezína pozvali na kontrolu komisi Mezinárodního červeného kříže.

4 Lodž, ghetto

Lodžské ghetto bylo založeno v únoru 1940 v bývalé židovské čtvrti. Do oblasti o velikosti 4 km² bylo shromážděno 164 000 Židů. Během roku 1941 a 1942 bylo do Lodže deportováno dalších 38 500 Židů. Židovská správa v čele s Mordechaiem Rumkowskym se snažila učinit ghetto co možná nejproduktivnější a zaměstnat co možná nejvíc obyvatel. Přesto v důsledku epidemií, nedostatku jídla a nevyhovujících hygienických podmínek zemřelo přibližně 43 500 Židů (21 % všech obyvatel ghetto) na podvýživu, podchlazení a nemoci. Ostatní byli transportováni do vyhlazovacích táborů a

pouze malý počet z nich přežil.

5 První československá republika (1918-1938)

byla založena po rozpadu rakousko-uherské monarchie po první světové válce. Spojení českých zemí a Slovenska bylo oficiálně vyhlášeno v Praze roku 1918 a formálně uznáno smlouvou ze St. Germain roku 1919. Podkarpatská Rus byla připojena smlouvou z Trianonu roku 1920. Ústava z roku 1920 ustanovila poměrně centralizovaný stát a příliš neřešila problém národnostních menšin. To se však promítlo do vnitřního politického života, kterému naopak dominoval neustálý odpor národnostních menšin proti československé vládě.

6 Masaryk, Tomáš Garrigue (1850-1937)

československý politický vůdce, filosof a přední zakladatel První republiky. T.G.M. založil v roce 1900 Českou lidovou stranu, která usilovala o českou nezávislost v rámci rakousko-uherské monarchie, o ochranu menšin a jednotu Čechů a Slováků. Po rozpadu rakousko-uherské monarchie v roce 1918 se Masaryk stal prvním československým prezidentem. Znovu zvolen byl v roce 1920, 1927 a 1934. Mezi první rozhodnutí jeho vlády patřila rozsáhlá pozemková reforma. Masaryk rezignoval na prezidentský úřad v roce 1935 a jeho nástupcem se stal Edvard Beneš.

7 Protižidovské zákony v Protektorátu Čechy a Morava

po německé okupaci Čech a Moravy byla postupně zaváděna protižidovská legislativa. Židé nesměli chodit na veřejná místa, tj. parky, divadla, kina, koupaliště atd. Byli vyloučeni ze všech profesních asociací a nemohli být veřejnosti sloužící osoby. Nesměli navštěvovat německé a české školy, později jim byly zakázány i soukromé hodiny. Židé nesměli opouštět svá obydlí po 20. hodině. Mohli nakupovat jen mezi 15. - 17. hodinou. Mohli cestovat jen v oddělených částech prostředků veřejné dopravy. Byly jim zkonfiskovány telefony a rádia. Bez povolení se nesměli přestěhovat. Od roku 1941 museli nosit žlutou hvězdu.

8 Sokol

jedna z nejznámějších českých organizací, která byla založena v roce 1862 jako první tělovýchovná organizace v rakousko-uherské monarchii. Největší rozkvět zažila mezi světovými válkami, kdy počet jejích členů přesáhl 1 milion. Sokol sehrál klíčovou roli při národním odporu vůči Rakousko-Uhersku, nacistické okupaci a komunistickému režimu, i když byl právě během první světové války, za nacistické okupace a komunisty po roce 1948 zakázán. Obnoven byl v roce 1990.

9 Baťa, Tomáš (1876-1932)

český průmyslník. Z malého obuvnického podniku vybudoval největší továrnu v Evropě – v roce 1928 vyrábějící 75 000 párů denně. Jeho zásluhou se rovněž z vesnice Zlína, kde se továrna nacházela, stalo průmyslové centrum a nabídl tak zaměstnání mnoha Čechům. Roku 1932 zahynul při letecké havárii a vedení podniku se ujal jeho nevlatní bratr J. A. Baťa. Krátce před válkou podnik převzal syn Tomáše Bati, Tomáš John Baťa, který rozšířil obchod i do Kanady.

12 Žlutá hvězda - židovská hvězda v protektorátu

1. září 1941 byl vydán výnos, podle kterého všichni Židé starší 6 let nesmí vyjít na veřejnost bez židovské hvězdy. Tato židovská hvězda byla žlutá, ohraničená černou linií. Židé ji museli nosit připevněnou na viditelném místě na levé straně oblečení. Tento výnos začal platit od 19. září 1941. Byl to další krok ve vydělování Židů ze společnosti. Autorem této myšlenky byl Reinhard Heydrich.

13 Heydrichiáda

období tvrdých represí proti českému odbojovému hnutí a českému národu po příchodu Reinharda Heydricha jako nového říšského protektora v Protektorátu Čechy a Morava v září 1941. Heydrich zavedl stanné právo a nechal popravit členy místního odboje. Heydrichiáda dosáhla svého vrcholu po zavraždění Heydricha v květnu 1942. Po jeho smrti bylo vyhlášeno stanné právo až do července 1942, v rámci kterého byli Češi popravováni nebo deportováni do koncentračních táborů. A města Lidice a Ležáky byly zlikvidovány.

14 Hirsch, Fredy (1916-1944)

vůdčí postava výchovy a vzdělání židovských dětí nejprve v Terezíně a pak v Osvětimi, kde zahynul.

15 Měnová reforma v Československu (1953)

30. května 1953 byla vyhlášena měnová reforma, kterou tajně připravovala Komunistická strana Československa ve spolupráci s experty ze Sovětského svazu od poloviny roku 1952. Hotovost do 300 korun na osobu a vklad v bance do 5 000 korun byly vyměňovány v kurzu 5:1, cokoliv nad tyto částky bylo vyměněno v kurzu 50:1. Cílem reformy bylo rozhybat ekonomiku a vyřešit rostoucí problémy se zásobováním, vyvolané restrukturalizací průmyslu a kolektivizací zemědělského majetku. Měnová reforma zasáhla všechny obyvatele Československa a jejich úspory, proto následovala vlna protestů a stávek v celé zemi.

16 Beneš, Edvard (1884-1948)

československý politik a prezident v letech 1935-38 a 1946-48. Byl stoupencem T. G. Masaryka, prvního československého prezidenta, myšlenky čechoslovakismu a Masarykovou pravou rukou. Po první světové válce zastupoval Československo na Pařížské mírové konferenci. Edvard Beneš působil ve funkci ministra zahraničních věcí (1918-1935) a ministerského předsedy (1921-1922) nového československého státu a stal se i prezidentem po odstoupení T. G. Masaryka z prezidentského úřadu v roce 1935.

17 České skautské hnutí

skauting vznikl v Anglii v roce 1907. Za zakladatele je považován Robert Baden-Powell, významný britský generál. Ze skautingu se postupem času vyvinulo celosvětové hnutí, jehož smyslem se stala výchova dětí a mladých lidí.

18 Nucený odsun Němců

jeden z termínů používaný pro označení masových deportací Němců z Československa, které proběhly po druhé světové válce na přelomu 1945-46. Iniciátorem myšlenky vyřešit poválečné

vztahy mezi Čechy a Sudetskými Němci masovou deportací byl prezident Edvard Beneš, který pro svůj záměr získal podporu spojenců. Deportace Němců z Československa spolu s deportacemi z polského pohraničí byly největším poválečným přesun obyvatelstva v Evropě. Během let 1945-46 muselo Československo opustit více než 3 miliony lidí, 250 000 Němců s omezenými občanskými právy mohlo zůstat.

19 Komunistická strana Československa

byla založena roku 1921 v důsledku roztržky v sociálně demokratické straně. Po vstupu Sovětského svazu do druhé světové války komunistická strana zahájila v protektorátu odbojové akce a díky tomu získala u veřejnosti jistou popularitu po roce 1945. Po komunistickém převratu v roce 1948 vládla komunistická strana v Československu čtyřicet let. V 50. letech ve straně probíhaly čistky a boj proti "nepříteli uvnitř". Neshody uvnitř strany vedly k dočasnému uvolnění v podobě tzv. Pražského jara v roce 1967, které však bylo ukončeno okupací Československa sovětskými a spřátelenými vojsky Varšavské smlouvy. Poté následovalo období normalizace. Vláda komunistického režimu byla ukončena Sametovou revolucí v listopadu 1989.

20 Čapek, Karel (1890-1938)

český autor románů, dramatik, novinář a překladatel. Čapek byl nejpopulárnějším spisovatelem první československé republiky (1918-1939), který bránil demokratické a humanistické ideály jejího zakladatele, prezidenta T. G. Masaryka. Mezi jeho nejznámější díla patří: Hovory s T. G. M., R.U.R. (Rossumovi Univerzální Roboti), Bílá nemoc, Matka. K. Čapek udržoval kontakty s předními evropskými intelektuály, ovlivnil vývoj české poezie. Mnichovská dohoda a následné útoky na jeho osobu přispěly k jeho brzkému úmrtí.

21 Sionismus

hnutí bránící a podporující ideu suverénního a nezávislého židovského státu a návrat židovského národa do domova svých předků, Eretz Israel – izraelské domovina. Dr. Theodor Herzl (1860-1904) vypracoval koncept politického sionismu. Ten byl ještě více rozpracován v traktátu „Židovský stát“ (Der Judenstaat, 1896) a byl podnětem ke konání prvního sionistického kongresu v Basileji (1897) a k založení Světové sionistické organizace (World Zionist Organization, WZO). WZO rozhodla o přijetí sionistického znaku a vlajky (Magen David), hymny (Hatikvah) a programu.

22 Únor 1948

komunistické převzetí moci v Československu, které se pak stalo jedním ze sovětských satelitů ve východní Evropě. Státní aparát byl centralizovaný pod vedením Komunistické strany Československa (KSČ). Soukromé vlastnictví v hospodářství bylo zakázáno a vše bylo podřízeno centrálnímu plánování. Politická opozice a dissent byli pronásledováni.

23 Státní tajná bezpečnost

československá zpravodajská a bezpečnostní služba založená roku 1948.

24 Československý svaz mládeže (ČSM)

byl masovou mládežnickou organizací, založenou v roce 1949 a vedenou KSČ. ČSM byl poprvé rozpuštěn v roce 1968, ale v květnu 1969 byl opět obnoven KSČ. Definitivně byl ČSM zrušen v roce 1989.

25 Samizdatová literatura v Československu

Samizdatová literatura znamená tajné vydávání a šíření vládou zakázané literatury v bývalém sovětském bloku. Obvykle tato literatura byla psána na stroji na tenký papír. Nejdříve byla šířena v rámci skupiny důvěryhodných přátel z ruky do ruky, kteří pak udělali další kopie a tajně je dále distribuovali. Materiál, který byl takto šířen, zahrnoval beletrii, poezii, paměti, historické práce, politické smlouvy, petice, náboženské traktáty a časopisy. Tresty za tuto činnost se lišily podle politického klimatu, od pronásledování po zatčení a uvěznění. V Československu zažila samizdatová literatura rozkvet po roce 1948, a pak znova po roce 1968 v souvislosti se vznikem řady edic pod vedením různých spisovatelů, literárních kritiků a publicistů: Petlice (editor L. Vaculík), Expedice (editor J. Lopatka), Česká expedice, Popelnice a Pražská imaginace.

26 Slánského proces

V letech 1948-49 československá vláda spolu se Sovětským svazem podporovala myšlenku založení státu Izrael. Později se však Stalinův zájem obrátil na arabské státy a komunisté museli vyvrátit podezření, že podporovali Izrael dodávkami zbraní. Sovětské vedení oznámilo, že dodávky zbraní do Izraele byly akcí sionistů v Československu. Každý Žid v Československu byl automaticky považován za sionistu. Roku 1952 na základě vykonstruovaného procesu bylo 14 obžalovaných (z toho 11 byli Židé) spolu s Rudolfem Slánským, prvním tajemníkem komunistické strany, bylo uznáno vinnými. Poprava se konala 3. prosince 1952. Později komunistická strana připustila chyby při procesu a odsouzení byli rehabilitováni společensky i legálně v roce 1963.

27 Jednotné zemědělské družstvo (JZD, slovensky JRD)

způsob organizace socialistického zemědělského podniku. Kolektivizace (vyvlastnění zemědělského majetku) proběhla ve třech etapách – v letech 1949, 1950 a 1952. První etapa proběhla na základě dobrovolnosti, ale nebyla příliš úspěšná. Během druhé fáze došlo ke změně struktury družstev, což zapříčinilo hromadné vystupování z nich. Třetí etapa kolektivizace již probíhala násilnou formou. Navzdory tomu se neocitl veškerý majetek zemědělců v rukou státu. Proto v 2. polovině 50. let 20. století proběhla další vlna kolektivizace a po roce 1960 již byla většina zemědělského majetku vlastněna státem.

28 Jednota

síť spotřebních družstev v socialistickém Československu. Jejich základním úkolem bylo zajistit zásobování venkovského obyvatelstva spotřebním zbožím. Rovněž vykupovala suroviny. Jednota provozovala i řetězec restaurací. Od roku 1964 otevřela své obchody i ve větších městech.

29 Okupace Československa Varšavským paktem

uvolňování komunistického režimu v Československu během Pražského jara (1967-68) šlo dále než v ostatních zemích sovětského bloku. Tento nový vývoj byl konzervativním sovětským

komunistickým vedením chápán jako neúnosný odklon od nastavené linie, nebezpečný pro sovětskou politickou nadvládu v regionu. Moskva se proto toto směřování rozhodla radikálně ukončit a za účasti dalších čtyř zemí (Polsko, Východní Německo, Maďarsko a Bulharsko) Varšavského paktu provést invazi do Československa v srpnu 1968.

30 Hašek, Jaroslav (1883-1923)

český humorista, satirik, autor příběhů, cestopisných článků a esejí. Pro jeho literární dílo a pro vytvoření postavy vojáka Švejka se staly inspirací zážitky z 1. světové války. Voják Švejk se stal hlavní postavou jeho čtyřdílného humoristického románu „Příběhy dobrého vojáka Švejka“. Hašek se pohyboval v kruhu pražských umělců. Satiricky zachytil židovský sociální život a zvyky své doby. Ve svém díle zesměšňoval státní byrokracii, militarismus, klerikalismus a katolicismus.

31 Rádio Svobodná Evropa

stanice byla založena v roce 1949 z podnětu americké vlády se sídlem v západním Německu. Rádio vysílalo necenzurované zprávy, vytvářené emigranty z východní a střední Evropy. Vysílalo se z Mnichova do zemí Sovětského bloku. Rádiová stanice byla umístěna za železnou oponou, její pracovníci byli pronásledováni a někteří lidé byli zabiti KGB. Rádio Svobodná Evropa hrálo určitou roli při podpoře disidentů a vnitřního odporu v komunistických zemích východní a střední Evropy a tak přispělo k pádu totalitních režimů Sovětského bloku. Sídlo rádia je od roku 1994 v Praze.

33 Srpen 1968

v noci z 20. na 21. srpna 1968 armády Sovětského svazu a Varšavského paktu (Polsko, Maďarsko, Východní Německo, Bulharsko) překročily československé hranice. Tato ozbrojená intervence měla v Československu zastavit probíhající “kontra-revoluční” proces. Výsledkem však bylo mnoho obětí, jen v Praze jich podle odhadů bylo více než 300 zraněných a 20 mrtvých. S okupací Československa skončilo, tzv. Pražské jaro – období demokratických reforem, a nastoupila éra normalizace, která trvala 21 let.

34 Dubček, Alexander (1921-1992)

slovenský a československý politik a státník, hlavní postava reformního hnutí v ČSSR. V roce 1963 se stal generálním tajemníkem ÚV KSS. V roce 1968 získal funkci generálního tajemníka ÚV KSČ a otevřel tak cestu pro reformní skupiny v komunistické straně a společnosti. S jeho jménem jsou úzce spojeny události označované jako Pražské jaro. Po okupaci republiky vojsky SSSR a Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 byl zatčen a odvezen do SSSR. Na žádost československých představitelů a pod tlakem československého a světového veřejného mínění byl pozván k jednáním mezi sovětskými a československými představiteli v Moskvě. Po dlouhém váhání také on podepsal tzv. Moskevský protokol, který stanovil podmínky a metody vyřešení situace, které však v podstatě znamenaly začátek konce Pražského jara.

35 1956 v Maďarsku

23. října 1956 začala v Maďarsku revoluce proti komunistickému režimu. Revoluce začala demonstracemi studentů a pracujících v Budapešti a zničením Stalinovy obrovské sochy.

Předsedou vlády byl jmenován umírněný komunistický představitel Imre Nagy, který slíbil reformy a demokratizaci. SSSR stáhl svá vojska umístěná v Maďarsku již od konce 2. světové války. Po prohlášení Nagyho, že Maďarsko vystoupí z Varšavského paktu a bude uskutečňovat politiku neutrality, se sovětská vojska do Maďarska vrátila a ukončila 4. listopadu povstání. Následovaly masové represe a zatýkání. Přibližně 200,000 Maďarů uprchlo ze země. Nagy a někteří jeho stoupenci byli popraveni. Do roku 1989 a pádu komunistického režimu byla revoluce z roku 1956 oficiálně považována za kontra-revoluci.

36 Politické změny v roce 1969 v Československu

po potlačení Pražského jara armádami Sovětského svazu a Varšavské smlouvy byl zahájen proces normalizace. Termín normalizace měl vyjádřit snahu o obnovení kontinuity s předreformním obdobím. Vedla však k politické represi a návratu k ideologické konformitě. Vedení státu a strany bylo očištěno od reformních prvků. Byla zavedena striktní cenzura. Na začátku roku 1970 se ujala úřadu nova vláda. Rovněž byla podepsána Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi Československou socialistickou republikou a Svazem sovětských socialistických republik. Sovětská vojska zůstala dislokována v Československu a sovětské poradci dohlíželi na fungování ministerstva vnitra a bezpečnostního aparátu.